

वर्णमुद्रा

इ-नेमालें
(मुद्रित प्रत,
फकत खासगी वितरणाखातीर)

वर्णमुद्रा

अंक सवो / ऑक्टोबर-नोव्हेंबर-डिसेंबर 2025

देणगी मोल : रु. 150/- (मुद्रित प्रतीखातीर)

संपादक : शैलेंद्र मेहता

अनुक्रमणिका

। भायलें चित्र ।
हनुमान कांबळी
। भितरलीं रेखाचित्रां ।
शैलेंद्र मेहता, माधव बोरकार
। सुर्वेचीं कांय उतरां ।
शैलेंद्र मेहता
। कविता (पावलां आनी नाद) ।
उदय म्हांबरो, रजत हेगडे, ममता वेलेंकार, लॉरेन्स बार्बोजा, गोरक शिरसाट
। स्मरणसुक्त ।
व्हाण : सुरेश पै
। कला, चित्रां, रेखाचित्रां, छायाचित्रां ।
बरे विचार ही बरे चित्रकलेची बुन्याद : हनुमान कांबळी – एल आल्तावोज
। कथा ।
मोनो हुडको : रूपा केणी
वर्क फ्रॉम होम : वल्ली क्राड्स
। भावपणाचो सोद ।
काझुओ इशिगुरोचो मोनेळ : शैलेंद्र मेहता
। लेख/ ललित लेख/ टिपण/ मुलाखत ।
टिपण : कवितेविशीं ... : माधव बोरकार
पुस्तक आस्वादन : थळांतर : राधा भावे
ऊसाचो घाणो: गोंयचो ऊस आनी गोडाचें दायज : व्हिक्टर ह्युगो गोम्स
डीजीटल संवसार आनी साहित्यांतले बदलते प्रवाह : डॉ. तन्वी बांबोळकार
। गंभीर वा मजेशीर ।
जड जालें वजें : निमा अमोणकार
सुखाचें घर.... : दासू भगत
काणीकणी : पुनरुत्थान : दादा हेगडे

। निर्मिती आनी वितरण साहाय्य ।
भाग्यश्री बनहट्टी, दिनेश मणेरकार

सुर्वेचीं कांय उतरां

नेटान बदलपी आयच्या संवसारांत आपलें दायज सांबाळप हो एक आव्हानाचो वावर. दायज म्हळ्यार एके पिळगेंतल्यान दुसरे पिळगे मेरेन वचपी परंपरा, मुल्यां आनी यादींचो संग्रह. आमी कोण तें सगळेंच हातूंत आस्पावता -आमची भास, उत्सव, जेवण, संगीत, वास्तुकला आनी जिणे पद्दत. दायजाक लागून लोकांक अस्मिताय आनी आपलेपणाची जाणविकाय मेळटा. बदलत्या संवसाराक अनुकूल जावन लेगीत दायज समाजाक ताच्या मुळां कडेन जोडून रावपाक मदत करता. दायज सांबाळून आमी भूतकाळाक मान दितातच पूण फुडल्या पिळग्यांक संवसारांतली तांची सुवात आनी ते खंयच्यान आयल्यात तें समजूचें हाची खात्री करतात.

दायज भूतकाळाक वर्तमानकाळाक जोडटा. पिळग्यां मदलो तो एक पूल. आमी मुखार सरून आधुनीक जातात तेन्ना लेगीत आमची परंपरा, पोरन्यो इमारती आनी कला ह्यो गजाली, प्रगती म्हणल्यार विसरप न्हय, हाचो आमकां उगडास करून दितात. कलाकार, लेखक, वास्तुशिल्पी दायजांतल्यान सतत प्रेरणा घेतात. दायज नासत जाल्यार आमचे सृजनशीलतेक कसलीच बुन्याद नासतली.

जॉन एफ. केनेडी अमेरिकेचो राश्ट्राध्यक्ष जालो तेन्ना ताक येवकार दितना रॉबर्ट फ्रॉस्ट ह्या नामनेच्या कवीन दायज, अस्मिताय आनी राश्ट्रीयताये विशीं एक सोबीत कविता सादर केल्ली. दायज लोकांक एका धाम्यान कशें बांदून दवरता आनी एक सुवात, काळा प्रमाणें आपल्या लोकांक कशी आकार दिता हाचेर, तशेंच शेंकड्यांनी वर्सांचें दायज मनशाक कशें मेळटा आनी तें कशें रुपांतरीत जाता हाचेर हे कवितेंत मनन केलां.

*“The land was ours before we were the land's.
She was our land more than a hundred years
Before we were her people.”*

भारताचे अस्तंत दर्यादेगेर शेंकड्यांनी वर्सां जाल्ल्या संस्कृतीक आदान-प्रदानाक लागून कोंकणीचें दायज गिरेस्त जालां. पूण दायज जितकें स्थिर तितकेंच तें गतिशील आनी वर्णमुद्राच्या अंकांतल्यान तें वाचप्यांमुखार हाडपाचो आमचो यत्न. ह्या अंकांत लेगीत ताचें दर्शन तुमकां घडटलें.

2025 वर्साचो हो निमाणो अंक. वर्स ‘बरे’ वा ‘वायट’ गेलें अशें म्हणप समा न्हय, कारण जायते ट्रेड दीर्घकाळ आनी संरचनात्मक आसतात, ते नवें दायज निर्माण करतात वा पोरनें दायज सांबाळपाक मदत करतात आनी काळ बऱ्याच प्रस्नांच्यो जापो रोखड्यारोखड्यो दिना. देखून कालाय तस्मै नमो, अशें म्हणत नव्या वर्साक येवकार दिवंक आमी तयार जावया.

शैलेंद्र मेहता

उदय नरसिंह म्हांबरो

घसरगुंडी

घसरगुंडेक फाटल्यान
सोपणां आसात
परतून वयर चडपाक
त्या जार्दिनांत भुरगीं खेळटना
हेच विचार येतात
परतून परतून 'नांत

जिविताच्या खेळांत
सोपणां चडटना
घसरगुंडीय आसतली मुखार
हाचोच पडटा आ'कां विसर
भुरग्यांचे बरें आसता
चडपांतूय आनंद
पडपांतूय आनंद

जार्दिनांत बशिल्लेकडे
नदर गेली एका भुरग्याचेर
सगळे भुरगे गडगडत देंवताले
तो एकटोच उरफाटो
देवते घसरगुंडेचेर चडपाचो
यत्न करतालो
व्हडा कश्टांनी
घसरत गडगडत
इल्लो सकयल इल्लो वयर
निसरत निसरत
तेंगशेर पावलो

खिणाभितर सर करुन
घसरगुंडेन सकयल आयलो
परतून चडलो, परतून देंवलो
जिविताचो अर्थ सोदीत
हांव लजेन अर्देलो

♦♦

सत्याची तागडी

तागडेच्या एका दाल्यान
तुका दवरलो
तागडेच्या दुसऱ्या अर्दान
ताका 'पलो

हातावयल्या हातार हाल्ली
सत्याची तागडी
सत्याच्या जड दाल्यांतली
जडसाण बेगडी

सर्वेजना सुखिनो: भवन्तु !!

♦♦

भास आभास

वण्टीवयल्या पायंजेलातलो
गांधीजींचो फोटो

आपल्या वाटकुळ्या
हारश्याच्या वक्लांतल्यान
म्हाका रागान पळयता
असोच म्हाका भास जाता

कवितेच्या माध्यमांतल्यान
समाजाक बोध करुंक सोदपी
म्हजसारको कवी
स्वताचे जीणेंत
कितलो निवळ वागता ?
असो प्रस्न विचारतलो काय दिसता

लग्नाच्या माटवा भायर
आंगावयल्या बोंदरान
आपली लज धांपीत
अन्नाची भीक मागपी भुरगीं
आनी उंची लुगटां नेसून
लग्नसुवाळ्याक
वाडदिसाचे पार्टेंक
तरेकवार जिनसांची
खांतड करपी हांव
जेवणावळ सोंपतकीर
उरील्लें अन्न कोयरांत उडयता

मार्गा कडेक भोंवपी
गांवठी गोरवां
खावडीच्या आशेन
कोयराचे बल्ल उमथितात
डेअरीच्या दूदाच्यो
रिकामी प्लास्टीक पोतयो
उश्ट्या वांगडा वतात

गोरवांच्या पोटांत
दुसरे दिसा भुरग्यां खातीर
ऑर्गेनिक दूद सोदीत
हांव दूदकाराच्या दारांत

दांडीयात्रेक चलतना काडील्लो
वण्टीवयल्या पायंजेलातलो
गांधीजींचो फोटो
फोटवांत पावल मुखार घालतना
हातांतलो दांडो वता वयर
म्हाका मात भास जाता वेगळोच
म्हजें वर्तन पळोवन वितरागान
म्हजेर बी दांडो उबारला काय ?

♦♦

स्वच्छ सुंदर शार

हांगा ह्या आमच्या शारांत
सगळे इमारतींचेच दोंगर
पांय म्हेळे जायत देखून
पेव्हर्साचीच फुटपाथां
गटारांतलो चिखल
नदरेक दिसत देखून
गटारांचेर शिमिटाचीच धांपणां

लोकांची वस्ती
वाडत आसा
इमारतींचे चोमे चोमे
वचत थंय कॉलनी
कॉलनीतल्या लोकांचो
कितलोय आसूं कोयर
कोयर वतलो शारा भायर
धुल्ल ना, माती ना

चिखल ना, कोयर ना
नितळ आनी निवळ शार
स्वच्छ सुंदर शार
शाराक पयलो पुरस्कार

♦♦

मळबाचेर मारील्ले फातर

कितले दिस जाले
तो मळबाचेर नेम धरून
फातर शेंवटीत आसा

ताणे मारील्ले फातर
मळबाक लागले वो ना
ते ताकाय खबर ना

मळबाक मात्त फरक पडना !

♦♦

रजत हेगडे

1

यादिंचो आल्बम
दिसता रितो
काळजांत मात
सदांच जितो

♦♦

2

जिवितान
सोंपेपणान
कांयच दिलें ना
सोडून
कश्टाचें बळगें...

♦♦

3

सुरांच्या गांवांत
मोने बोल
रिगता
खोल
खोल
♦♦

4

दोंगरा पल्लडी
नखेत्रांचे गान
दोंगरा आल्लडी
सुकें रान
♦♦

5

शब्दा पल्लडी
लिपल्यात भाव
दाखयत
म्हज्यांतलो 'हांव'
♦♦

6

काळखांत काळोख
उजवाड खर्शेता
काळखांतलो उजवाड
कित्याक निश्शेता ?
♦♦

7

म्हज्या जिविताच्या
रित्या कॅन्वासार
कोणतरी रंगयता
एक चित्र
काळ्या रंगान
करत जीण
'ब्लॅक'
अँण्ड
'..'
♦♦

8

फांतोडेचो दंव म्हणल्यार
दुदावयली साय
नकळत दिता
मोनी गवाय
♦♦

9

नवो काळ
नवे पूल
खोपींत मात
मोनी चूल
♦♦

10

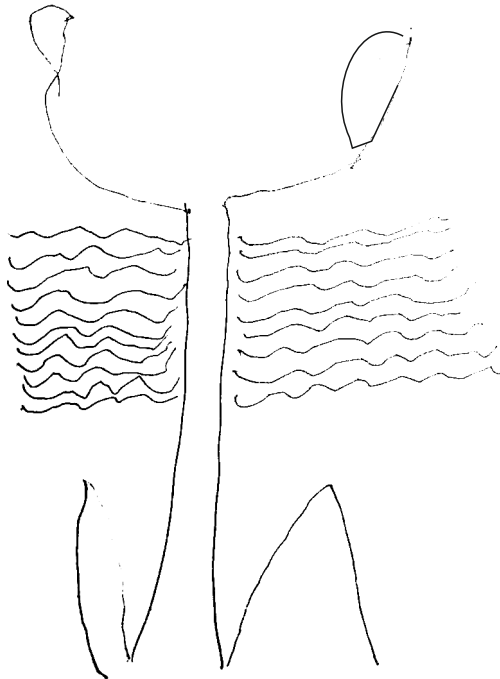
तुजी धून
म्हज्या कानार
करत खूण
म्हज्यार मनार
♦♦

11

संगिताच्या नादांत
शिजता एक गीत
गायत तुजीच प्रीत
♦♦

12

पावलांचो नाद
कणा- कणकणी
अंदल्ले स्वास
शिमे पलतडी
♦♦

ममता वेर्लेकार

सोपली काणी

पायांची रोतां कुशीक दवर काडून
बस..फाट तेकय
स्वास घे..स्वास सोड
दोळे धांप..
पांय सोड
वचूंदी तांका आपली माती सोदूनी
तूं आयक
तू आयज आयक फकत
तें किण्ण
तें शून्यांतलें न्हय
आयक...वारें पानांक पोशेता
तुजी रंध्रां आतां पानां जाल्यात
पाचवीचार...
तुकां समजता?
ती आदीम ग्रंथी
असोच राव...मात्सो राव...थंयच राव...
आतां...
आरे! कोणे घात केलो!
कोयती घातली!
उजो घातलो!
माती विकली!
आरे उठात रे!!! आरे धांवात रे!!!
कितें जालें? केन्नां जालें? कितलें जालें?
कोणाक जालें?
“अशें जालें? आतांच जालें? इतलेंच मरे?
तेकांच जालें?
जांवदी!!! कोणाक पडलां? म्हजें अडलां?”
तुटले बिंब!
सोपली काणी!

♦♦

वेल

हांव
वण्टीर
वेल
काडटा!
* वेलीक फुलां *
फळां *
वेल वाडत वयता
घुस्पता जनेलाक
आनीगच्चभरता
म्हाका भायलें
कांयच दिसना
(भायल्यांकय कांयच दिसना भीतरलें)
हांव रमलां वेर्लीनी.....
घुस्पलां...
शेणलां...
वेलूय म्हज्यांत रमल्या
घुस्पल्या.....
शेणल्या.....
ती म्हज्यांत वाडल्या
पळय
आतां हांव
वेल जालां.....!

!
!
!
!
!
♦♦

म्हजे मेरेन

रातचें सपन
दिसाचेंय बी
विसरून वयताच न्हीं तूं ?
विसरून वच आतां
म्हाकांय बी मोगा
एका गोड म्होंव्या सपना भशेन
दिगंताचे आशेन
हांवें मखब परतीलां...
पुंजायतां म्हण विश्व सगळें
तूं तिश्ठत रावशी ?
गुड्ड्याक मारला सूर्य
आनी चंद्र पातळायला
नखेत्रां पडल्यात जळीमळीं
गिर्याक सगळ्याक शेवटीला
पसान्यांतल्यान वाट काडून
तूं म्हजे मेरेन पावशी ?

♦♦

मुको मार

दुश्ट हाश्याचो मुको मार
धुंवरी विखारी उतरांची
मंत्रोपचार पिशेंपणाचो
केन्नां सोपतलो
किळच्यांनीं रड्यात पळय
शाणेपणाचीं भूतां -प्रेता
तर्काचीं म्हारु-खेतां
बडय बडय बडय बडय बडयत आसा घाडी
बलबलीत घुप्प काळखांत
चाबकान शेपलायत आसा
कवटेयो चुरो करची वाट पळयता अघोरी
हें मसण
मसणूच आतां हें
पळ काड पळ काड
घांव घांव झडझडीत

♦♦

नुथी

‘नुथी लायल्यार पेखतलो घावो’
म्हणप तिणें
आनी हांव लायत रावलें नुथी
फुंक मारीत रावलें
कवितेचीं पाळां-मुळां
धाडावन-झरोवन
घायार लायलीं...
पूण पेखना कित्याक घावो आजून ?
सूज कित्याक देंवना ?
धर्तरी आजूनय शितीत कित्याक येना ?
पिंपळ हुमटलो, माड हुमटलो, वड हुमटलो
आजून केसोळी कित्याक पिकना ?

मातयेर घाणयारी नदर
न्हंयत विखारी दरकलां
रकय
रकय
रकय तें आतां

तुज्या-म्हज्या दोळ्यांतलें
खारें पाणी
आजून पापण्यांनीच शिरकलां.
♦♦

लॉरेन्स बार्बोजा

काळोकाक ये

काळो गोरो लांब मोटवो
उंच नीच गिरेस्त दुबळो
दादलो बायल वा हिजडो
किर्तेच फरक पडाना
काळोकाक ये; उलवया
मनशापण दिसता;
उजवाडांत अर्थ असा
काळोकांत सत असा

गावपी वा गायना
इनामां वा पुरस्कार
प्राय अनी सोभाय
कसलोच फरक पडना
काळोकाक ये; गावया
ताळ्याचो आवाज ना
संगीत आयकता हांगा

ये कवि, बरय कविता
लिपी बोली रीत शैलि
भास बरी समजता

कोणाकूच फरक पडना
उजवाडांतलो बाजार सोड
ये काळोकांतल्या गोश्टिंक
सर्गाचो अनबोग जाता

हांव जाता काळोक; जाल्यार
तुं चंद्र तारां काजुलो
सदांच सागांत दीवची साव्ळी
प्रकास पर्जळ सोसाना तीक्ष्णता
बंद जातात दोळे
ये काळोकाक ये; दिसता हांगां
उगते आसतात दोळे

♦♦

ये कृष्णा ये

मा मातेची कर्तात रक्षा
दितात तिका अग्नी परीक्षा
राम राज्य केदाळा येता
राकोन असा सीता
ये कृष्णा ये..... वेळ आयला

असात कुमोक कर्तेले
भ्यें दिस्ता! बरो वा बोल्पो
हात दिल्यार धरतात भुजां
जाता कुम्केचोय सोल्लो
ये कृष्णा ये..... वेळ आयला

अल्टारिर जाता पुजा
ना सुशग ना रजा
जगत जननी मान मर्याद
कोण आयकत म्हजी फिर्याद
ये कृष्णा ये..... वेळ आयला

नेंटी पाकळी तर्नो फांटो पिकल्ली खोलि
मझा चिड्डुन मोडुंक
भख खोट्टा जुगारी विकता
अधिकार बोबाट्टा फकत मतलब
ये कृष्णा ये..... वेळ आयला

असात इच्छा आशा
उभोंक असा उप्येवंक आसा
फुल भांगारा सर्वे सजंवक आसा
ये कृष्णा ये..... राकोन असात
यशोदा, राधा, रुक्मिणि...

ये कृष्णा ये..... वेळ आयला
तुवेंच सांगिल्लेंय

संभवामी युगे युगे
संभवामी युगे युगे

♦♦

म्हाका उस्वास काडुंक जायना (I can't breath)

काजुल्याचो उजवाड, पाटलो काळोक नाका
कोगूळेचो अवाच, तिचो रंग नाका
सावळी काळि, कातिचा रंगाची पर्वा ना
गोम्ट्याचेर पांय नाका
माका 'उस्वास काडुंक जायना '

'मोमो सेल्लर' 'चिंकिस' 'चैनीस'
रुकाक लागल्ली बेंदर न्हय
भागिंल्ली वेग-वेगळीं पुलां तिं
गोम्ट्याचेर पांय नाका
माका 'उस्वास काडुंक जायना'

मुस्लिम, हिंदु, तांचो गांव कळित ना
सोसायटींत आमचीं मात्र
भुकेल्ल्या पोटाक, जात-जाग्याची खोट
गोम्ट्याचेर पांय नाका
माका 'उस्वास काडुंक जायना'

होकाल पळे गोरि, बापायचेर गेला
नवरो काळो फातर, अवयचें कुटम काळें
मोगाच्या केंडाक..रंगाचो गोबोर
गोम्ट्याचेर पांय नाका
माका 'उस्वास काडुंक जायना'

तेंच वारे, माती वा उजो
अज हांव, फाल्या तुं, पोर्वा तिं
मेल्या उप्रांत सर्व 'मोडिं' वा डेड- बॉडी

गोम्ट्याचेर पांय नाका
माका 'उस्वास काडुंक जायना

♦♦

सावळी

मजी सावळी, आसता मजे बगलेन
सादंच मका जोडून.
अस्तित्वासो उगडास काडून.

मजो अनुभव मजे अस्तित्व.
अनुभवाची सावळी चिंतपाक कोंक्ताना,
रुता जाता व्यक्तित्व.

मजे व्यक्तित्व उत्रांनी दिस्ता.
उत्रांची सावळी चिंतपाक पोसता,
कितीं.... सांवळेच्या उजवाडांत चलता?

सावळी लांब, मोटवी, बारीक वा मोटि.
चल..चलल्यार बदलता सावळेचें रूप,
दिवन उजवाडाक गुमान!

मजी सावळी सागांत वा अकांत
हांव मुखार वा सावळी
निर्दार कर्ता.. उजवाडाक दिवंचो मान!

♦♦

घर पोंवतें असा

घर बाधुंक.... घर सोड्लें
एकसुरो घोळोन, चिल्लर जमव्न
सपनां चिंतनांक सागांता घाल्न

बांदलें. 'व्हड घर'.
पळे.....पोंवता मजे घर.

भुर्गीं जालीं उभुंक तयार
प्रकृतेचे नियाम हें
घरचीं कुडां खेळटात आपालिपा
परतुन एकसुरपण भरल्ल्या घरांत
पळे.....पोंवता मजे घर.

टिवि, लॅपटॉप, स्मार्ट फोन
उलयतात एकामेका
पाक्यार चड्ल्यारी..दिसानांत आमचीं
घरा ये, दोन शब्द उलवयां
पळे.....पोंवता मजे घर.

एक पत्र, सभारांचे दोळे
हासोन खेळोन भांदल्ले कळे
सकाळिंची पज, इंगळ्यांत भाजल्ली कण्णि
सुंदर जेवणा मेजार, एकसुन्यो यादि
पळे.....पोंवता मजे घर.

सुर्यो, दर्यो, वारें, माति
तसिच दिसता
शिकाप, बुदवंतकाय, चिंतप, धग्रान
बदिल्ला संतुलन? मधें दिस्ता अहंभाव!
असोचगी हो संसार?
धोस्तात असलीं एकसुरीं सवालां

तोव्ता म्हजें काळिज
घरा ये, दोन शब्द उलवया
पळे.....पोंवता म्हजें घर !

♦♦

गोरक शिरसाट

1

आपल्या चायना मेड मोबायला
वयल्यान एका वॉट्सएप ग्रुपांत
बाँयकॉट चायना ह्या विशयाचेर
चायना विरोधान कमेंट करपी तो
पूत निकतोच दिसाची निमाणी ट्रीप
मारून घरांत भितर सरलेल्या
आपल्या ड्रायवर बापायक म्हणपाक
लागलो..

“पप्पा! आयच्यान चायनाचो कसलोच म्हाल
घेवप ना बाँयकॉट करप, सामके काबार
करप तेंकां..“

बार्जीत भरता तो म्हाल खंय वयता
हाची इल्लीय जाण नाशिल्लो तो बापूय
आपल्या पुतान देशाचो भार भुजार उबरला
ह्या अभिमानान “हय.. हय..“ म्हणत, तेका
तोखणायेन पळयत रावलो.

♦♦

2

धर्माच्या कडक गांजाची
मदमस्त बेधूंद नशा जेन्ना
मनशाचे तकलेक मनाक आनी आत्म्याक
गुंगी जावन चडटा
तेन्ना ती मेंदवाक विखाळो कँसर जावन
घट्ट वेठाळो मारता..
धर्माची झींग मेंदवांत
काटयाच्या कुसांचो किडो जावन
वळवळटा आनी तेका पाळां मुळां सकट
पोखरून खाता.. हुमटिता..

तेचे विचारक्षमतेक
दुसऱ्यांचे आधीन करून
सदां खातीर गुलाम करता..
मनाक धर्म द्वेशान
कळपाक दी नासतना करपयता.
तुजें हें कुड्डेपणूच
तुजो ह्या जल्मांतल्या
पाप पुण्यांचो उद्धार म्हणून
चांटे पावालाक भासयता,
इल्लो इल्लो करून
धर्मीक द्वेशान लेपडल्लो कीडो कसो
लोळयत कुड्डो करून सोडटा..
कोण तेका खंय, केन्ना आनी कसो
खामसुत्री कसो खेळयता,
हेंच ताचे समजणे भायर वयता.
तेन्ना,
नाका जाता तेका जाप भोंवतणच्या प्रश्नांची,
नदर भड्डेता ताची खरें फट पारखुपाची,
अक्कल बरगेता तेची मनशाक वळखुपाची,
शक्त सोंपता तेची विद्रोह करपाची,
तेका तान लागता फकत दुसऱ्या धर्मीयांचें
रगतच पिवपाची,
तेका वळवळे लागतात कोणाचें तरी
घट्टाण करपाची,

धर्माचे नशेंत धूंद एका मेकाचे मेंदू खावन
जाला तो ध-मेंल्लो झोंबी..

♦♦

3

आयज बेत्याच्या आंगणांत
उबो रावन म्हज्या काळजांत
घर करून आशिल्ले ते
शेणाचे गवळीक यादींचें शेण सारयत,
तातूंत काढांचीं गोरवां दवरीत
आनी म्हजो “तो” राखणो उबो करीत
हांव धेणल्याची फांतोडेर सावन
वाट पळयत आसलों..
उबो रावल्ले कडेन म्हाका
तुळशी कडेन धेणल्याचो गंठो
करतना हांव केन्नाच नासलों ते उमेदीन
दिसतालें आनी आवय कडेक उबी रावन
काढांक हीर तोपून तेंचीं गोरवां करून दिताली.
पोळे करपाची ताकतीक तेन्ना तिच्या
तोंडार सारकी दिसताली..
धेणलो आनी तेचे वांगडी
आंगणांत येवन
“धेण धेणुल्यो
रामा पावस शेणुल्यो
धेणल्याली म्हातारी
शेळें अन्न खाताली..”
म्हणत भारार नाचताले
आनी मागीर तेंकां वयतना
आवय इल्ले मोडचे आनी
गोरवांक वळें आनी पोळे दिताली..
तेन्ना हांवय
मोठ्यान गायतालें..
नाचतालें..

खिणा खातीर राखणो जातालों..
धेणल्याक पान दाखोवन सांजे मागीर
तेका पावन दुसऱ्या दिसा पासून
आवय वांगडा शेणयो थापतालें..
आयज दीस चडटा तसो तापत्या वतान
पांयाक चुरको दिलो तेन्ना तें मातये
आंगण ना हें समजलें
आनी म्हजो तो धेणलो बेत्याच्या आंगणा
पोनाक
शेणलो हाचें भान जालें..

♦♦

4

सकाळ ते सांजे मेरेन वर्च्युवल
संवसारांतलो म्हजे भोंवतणचो दर एकलो
आपल्या मनांतले उमाळे सांगता,
आपणें दीस भर कितें केलें,
आनी सद्ध्या खंय कितें खाता पिता,
उठटा, बसता, तेंय जगार घालता..
तातुंतच कोण करता आपलें अंग आनी
नंग प्रदर्शन नांव लौकीकाचे आशेन..
तर कोण तयार करता आपली फेक इमेज
कोणा नांवाजत्या भशेन..
आनी तें सगळें स्टेटस म्हणून करता पोस्ट..
कोण फोटो अपलोड करता,
तर कोण व्हिडीयो शॉर करता,
कोण करता कविता
तर कोण करता रील..
तांच्या त्या स्टेटसांत दिसता
तांची बेगडी जीण,
कांय खरीं कांय खोटीं कांय बनावटी
आनी फालशेल्या हाशाचीं रूपडीं
आनी बाजारवादी प्रचाराचीं सगळीं

आधुनीक साधना आनी रंगयाळे खीण
 जांकां समजतात ते जीण..
 नदरेंत भरतात नाशिल्लेच गिरेस्तकायेचीं
 सगळीं लक्षणां..
 पळयतलोय दर एकलो
 करता तोखणाय आपलो फायदो चिंतून,
 विव्हज दिता दोळे फोडून,
 कर्मट करता उतर सांबाळून,
 धाडटा स्मायली आपली खरी स्मायल गिळून
 आनी वासपूस करतात खऱ्या फटीची
 आपलो विस्वास राखून..
 अशेच तोखणायेचे आशेन
 हांवेंय म्हज्या त्या आजल्म रिकामी पडलेल्या
 स्टेटसांत आयज म्हजे म्हाकांच
 केलो आपलोड आसलो तसोच..
 अतरंगी मुखामळाचीं सगळीं रुपडीं काडून,
 फाट खाजोवणे तुस्त तोखणायेचे
 सगळे शिष्टाचार मोडून,
 थोडो हजर जबाबी
 थोडो सरळ जबाबी,
 थोडो स्वभिमानी
 थोडो अभिमानी,
 थोडो म्हजो, थोडो सगळ्यांचो,
 बाजारवादा भायल्या भावनांचो पुजारी
 आनी उतरांचो वेव्हारी..
 स्टेटस अपलोड करून आता
 चोवीस वरां जायत आयल्यांत..
 एखादी विव्ह, कर्मट आनी
 लायक मेळटली म्हणून
 वाट पळयत आसां..
 ♦♦

एक शार..

मदेल्ल्या रेड्यां सारके,
 जुवानपणाचो माज मिरयत
 तांबड्या-काळ्या धुल्लाचीं धुमशेणां घालीत
 ते ट्रक रस्त्या वयल्यान गिरेस्तकायेक
 वेंगावपाक धांवताले जोमान.
 तेच धुल्ल-पंचमींत तांबडें-काळें जाल्लें
 मनशांचें रूप आनी झाडांचेंय पानान पान,
 तेन्ना निशब्द जावन धुल्ल बंबाळ तांबड्या
 दोळ्यांनी तांकां पळयतालें एक शार..

थंयचे झगझगते मातये सारकेच
 झगझगताले घराबे, बंगले, बोलसां, आंगा
 वयलीं भांगरां आनी सगळे पार थंयची तीं बारां.
 बेधूंद जोडीचो झुरको घेयत मिरयताले जुवानपण
 आनी खिणयाळी गिरेस्तकाय ते..
 तेन्ना धुल्लाच्या सांवटांत राती वेळार तांबडे दोळे
 चोळीत तांकां पळयतालें एक शार..

गिरेस्तकायेच्या पेटिल्ल्या होमखंडांत
 गेले कितलेशे निशपाप बळी हांगां
 रस्त्यार रगत व्हावन,
 पूण धुल्लाच्या तांबड्या रंगांत तें रगत लेगीत
 हुबून गेलें धुल्लूच जावन.
 धुल्लांतलें रगत आनी रगतांतलो धुल्ल
 जाला एकरूप सगळ्या वाठारांत..
 तो धुल्ल आपल्या कोंगेल्ल्या दोळ्यांनी भरून
 पळयतालें एक शार..

पावसाळे वचून आतां गिरेस्तकाये वयल्यान
 त्या ट्रकां वांगडाच सुटलां नशिबाचेंय वेल्डींग,
 आनी सगले एकाच जाग्यार आसात कळमेवन
 अपंगूळ बसून..

परिस्थितीच्यो पट्ट्यो लेगीत जाल्यात वांकड्यो,
पूण स्वार्थाचो धुल्ल आसा आजून आसलो
थंयच दसून.

तांकां अडेच्या मोठेपणान तेन्ना गडगडटनाय
पळयले आनी आतां नियतीन गडगडावन
वडयल्लेय पळयत आसा दोळ्यां वयलो धुल्ल
लीप जाल्लें एक शार..

♦♦

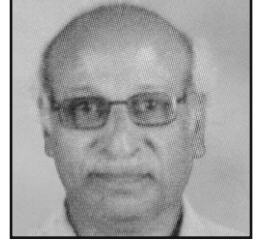
हरंधारीचो पावस

हरंधारीचो पावस नळ्यांच्या
घरार दडकांचीं धुमशेणां
घालीत घसघशांनी मखब
फोडून कोसळटा तेन्ना
घरांत सुरू जाता नळ्यां
खांचींतल्यान केन्ना गळपी,
तर केन्ना पावळी जावन
देंवपी थंड उदकाची धार
आडोवपाची दोरये वयली कसरत..
घरांतलीं बारीक मोटीं आयदनां
तोंडां उगडून बसतात
उदका थेंबे जिखपाच्या खेळाक
टप टप आवाज करीत,
आपलें रांदचे कुडींतलें
काम सोडून..
उदकाची धार एकी कडेन
बडी खुपसून, चुट्ट्यो खोवन
आडयली काय, दुसरे कडेन
सुरू जाता, दोनय कडेन थामली
काय तिसरेच कडेन फुटलेले
नळकुटेंतल्यान कोसळटा..
सगळें आंग पांग भिजयता

भिजपाची इत्सा नासतनाय..
कुशीनलें तेरासाचें घर तेन्ना
नळ्यांच्या घराक सुकें - सुकेंच
हांसता..
तेन्ना म्हजे दोळेय सोडटात एक
धार..
पावसंतलें अरिष्ट आनी
अरिष्टांचो पावस येता तेन्ना
घरूच न्हय, तर फुटिल्ले
नळकुटेंतल्यान नशिबूच गळून
जमनीर सांडटा कशें दिसता
त्या हरंधारीच्या पावसांत..

♦♦

व्हाण सुरेश पै

व्हाणांचो अपयोग केन्नाच्यान जावंक लागलो हो जरी संशोधनाचो विशय नासलो तरी तो विस्मयकारी आसा. मानवनिर्मिती कशी जाली, कोणे केली आनी केन्ना हाजी जाण आमकां अजूनमेरेन मेळ्ळी ना. माकडा पसून मनीस जालो हो सिध्दांत आमकां मान्य ना आनी तो मान्य केलोय जाल्यार आतांच्या माकडा पसून मानवनिर्मिती कित्याक घडना हाजी जाप शास्त्रज्ञय दिवच्याक शकनात. पूण मनीस मात माकडा प्रमाण केन्ना केन्नाय वागता हाजो अणभव जायत्या जाणांक आयिल्लो आसा. मनशाक जर देवान निर्मिल्ले जाल्यार देवाक मनशान निर्मिल्ले हो वादय आमी आयकला. तांतें पयलें काय कोंबी वा बीं पयलीं कांय झाड पयलें वा दादलो पयलो काय बायल पयली ह्या प्रस्नांक जाप सुलभतायेन मेळना, तरी पूण व्हाण हें मात मनशान निर्मिल्ली हातूंत कसलोच दुभाव ना. आयच्या ह्या जगांत सुधारिल्लो खंयचोय मनीस व्हाणां विरयत रावच्याक शकना देखून व्हाणांचें मोल वाडिल्लें आसा.

वास्तवीक आपल्या पावलांची राखण जावची म्हणून पादत्राण सोदून काडिल्ल्या मनशान तीं पादकांच्या रुपान तयार केल्लीं जायत. शीं, गीम आनी पावस हांचे पसून राखण जावचे खातीर आपलें आंग गुठलावंक कापसान वस्त्र तयार केल्लो मनीस जसो एक संशोधक जावं शकता तसो पादकां तयार करतलोय एक संशोधकच. जगांत असले जाय ते संशोधक जावन गेले, पूण तांचीं नांवां काळाच्या ह्या

प्रवाहांत व्हांवन गेल्ल्यान आमकां तांचे बदल म्हत्व दिसना. मनीस हो बुद्धिजीवी जाल्ल्यान संशोधनाचेर संशोधन करून आपली जीण चड सुखी करून घेवचो प्रयत्न करता. हाताक जें कितें लागता तें तो सहजासहज होंगडायनासतना ताजो उपेग आपल्याक कसो जायत हाचोच विचार करता आनी ह्या ताज्या प्रयत्नांत पशुपक्षी हांच्या चामड्यांची, पिसांची भरय पडिल्ली. वागाच्या, शिंवाच्या, चितळांच्या हांच्या चामड्याचो उपेग तप करतल्या रुशींक आसन म्हणून जालो. पाळीव जनावरांच्या चामड्याचो उपेग व्हाणां खातीर आनी चामड्याच्यो तरेतरेच्यो वस्तू करच्यांत जालो. आतां तर चामड्या परस रबराचो, प्लास्टिकाचो उपेग चड जावंक लागला.

मनीस हो भावनाप्रधान आशिल्ल्यान ताका देवळांत वचून देवाक पांय पडची संवय आसा. देवूळ हें समाजा खातीर आसता पूण कोणाल्या बापायली आस्ती नासता. देव नाशिल्ली सुवात ना खंय, देखून घरांत, देवळांत ताका स्थान आसा. देवदर्शनाक वतना नव्या वस्त्राचो भेस चलता पूण नव्यो व्हाणो घालून गेल्यार तांकां देवळा भायर एके कुशीन दवरून भितर सरचें पडटा. ह्या व्हाणांक घरांतय एका कोनशांत स्थान आसता, पूण प्रस्न पडटालो तो हो कि ह्या व्हाणांक घरांत, देवळांत वच्चो हक्क कित्याक ना? मनान परिधान करतल्या सगळ्या वस्तूंक जर जाय थंय त्या मनशा वांगडा वच्चो हक्क प्राप्त जाता जाल्यार हो हक्क ह्या व्हाणांकय कित्याक ना? हो तांचेर जाल्लो अन्याय अशें कोणाक दिसना काय? हालींच्या काळार ह्या व्हाणांकय म्हत्व प्राप्त जालां. पोटा खातीर मनीस कितेंय करच्याक शकता देखून पोटाची खळगी भरच्याक तो चोरयोय करच्याक लागलो आनी व्हाणोय ताजे नदरेंतल्यान सुटल्यो नात. पूण ह्यो व्हाणो सुंदर आसच्याक जाय. तेन्नाच चोरांची नदर तांचेर थिरावता. सुंदरतायेचेर भाळनाशिल्लो मनीस कसलो? चोरय एक मनीस आनी ताकाय भावना ही आसतलीच. ताजी नदर सुंदर व्हाणांचेर खिळून व्हाणांचो यजमान नदरेआड जालो रे जालो त्यो व्हाणो हाज्यो जाल्योच म्हणून समजुवचें. व्हाणांकय मनशा प्रमाण राखण मेळची म्हणून व्हाण राखणेय जल्मल्यात आनी नेमून दिल्लें मानधन घेवन आपलें काम चांग रितीन करतात. ह्या व्हाणांक जीव आशिल्लो जाल्यार त्यो मनशा प्रमाण खतखतून उठल्यो आशिल्यो काय समजना.

व्हाणांतय आतां जायत्यो जाती काती जाल्यात. कांय धव्यो फुल्ल, कांय काळ्यो किडू, कांय निळ्यो, कांय तांबूस रंगाच्यो आसतात. कांय नागड्यो उगड्यो जाल्यार कांय आंगान भरून टंवटंवतात, कांय आंगान मोव जाल्यार कांय फातरा आंगाच्यो, कांय चामड्याच्यो जाल्यार कांय जाड वस्त्रांच्यो, कांय रबराच्यो जाल्यार कांय प्लास्टिकाच्यो आनी तांचें मोलय वेगळें वेगळें. मनीसय आपल्या तांकी प्रमाण तांकां आपणायता. ह्या व्हाणांकय एक खोड आसा. कांय व्हाणांक गिमाळो आवडटा जाल्यार कांय व्हाणांक पावसाळो आनी कांय व्हाणांक गिमाळो आवडटा जाल्यार कांय व्हाणांक शिंयाळो. खोडी नाशिल्ल्यो व्हाणो मात निर्लिप्त जाल्ले भशेन गिमाळो, पावसाळो आनी शिंयाळो पचोवन दीस काडटात. कांय व्हाणांक सगळेकडेन प्रवेश आसल्यार कांय व्हाणांक ना. कांय व्हाणांचो उपेग घरांत तर कांय व्हाणांचो घरा भायर. मनशान कसलीय वागणूक दिली तरी ती सहन करची तांक तांच्यांत आसा आनी जर तांच्यांत चेतनशक्ती आशिल्ली वा जागृत केल्ली तर त्यो मनशा प्रमाण आपापसांत झगडी करतल्यो आसल्यो.

तिडकल्ल्या मनशाले जिबेर व्हाणापुजा करतलो आं अशीं अतरां केन्नाकेन्नाय भायर सरतात. हरशीं पुजा मोगान, आदरान फुलां, फळां, गंध बी अर्पून करतात. पूण ही पुजा मात वेगळेच तरेची.

असली पुजा खंयचोय मनीस आपल्या विरोधकाक करता. चड करून संस्कारहीन मनीसच हातूंत घुस्पता. व्हाणांची पुजा आनी फुलांची पुजा जरी पुजाच आसली तरी तातूंत भेद आसा. व्हाणांची पुजा जातना तुच्छ भावना आसता जाल्यार फुलांची पुजा जातना पुज्य भावना. व्हाणांची पुजा घडटना अर्वाच्य उतरांच मंत्ररूपान दोगांयल्या तोंडांतल्यान शिंवरतात जाल्यार फुलांची पुजा देवळांत वा घरांत कानाक गोड लागतल्या संस्कृत भाशेच्या मंत्रान जाता. सज्जनांक फुलांपुजा जाल्यार दुर्जनांक व्हाणांपुजा ही म्हण कोंकणींत ह्याच कारणाक लागून प्रचलीत जाल्या.

काळा प्रमाण मनीस बदल्लो आनी देवा वयलो ताजो भावार्थ उडलो. पूण परंपरावादी जाल्ल्यान अजुनय ताका देवळांत वचचें अशें दिसता. म्हालगड्यांक वा लोकांक दाखोवचे खातीर तो देवळांत पावलो जाल्यार ताजी नदर सदांच देवळा भायर दवरिल्ल्या व्हाणांचेर आसता वा आपले वांगडा आयिल्ल्यांतल्या एकल्याक व्हाणाराखणो करून तो भितर सरता. कांय वेळार देवळांत वतना पिंजक्यो व्हाणो घालून वतलेय आसात. आपल्यो पिंजक्यो व्हाणो दवरून नव्यो व्हाणो घालून तुरतुरीत वतलेय आसात आनी अश्यो जमयिल्ल्यो व्हाणो खंयच्याय दुसऱ्या वाठारार विकून आपली जीण जगतल्यांली नवी परंपराय सुरू जाल्या.

आपणें सुंदर दिसचें म्हणून तोंडार, ओंठार लेप लायतले, काळेंपण धांपचे खातीर धवो पिठो घासतले आमच्यांत आसात. चामड्यांच्या व्हाणांनी हाजें अनुकरण केलां पूण त्यो निर्जीव जाल्ल्यान तांकां ही सेवा लभ्य करून दितले कांय लोकय जल्मल्यात. रंगमंचाचेर वचचें पयलीं नटनट्यांक रंगोवची पद्दत आसा आनी व्हाणांकय मार्गाच्या रंगमंचाचेर धाडतना रंगोवची पद्दत सुरू जाल्या. ह्या व्हाणांचें सुंदरतायेवयल्यान त्यो घाल्ल्या मनशाली योग्यताय थारता हातूंत विस्मीत अशें कांय ना. कांय मनीस परतें परतें न्हावन अनवाळे जातात वा स्वच्छ जातात आनी रबराच्यो, प्यास्टिकाच्यो व्हाणोय शाबू घासून न्हाणयल्यार चकचकीत जातात देखून तांच्यांतय मनीससभावगूण आयला अशें म्हणचें पडटलें. मनशाले सेवेंत निरंतर मग्न जाल्ल्या व्हाणांक मनशा कडल्यान सेवा घडटा हें एक विशेश जावन आसा.

व्हाणांचो अपयोग केन्नाच्यान जावंक लागलो हो जरी संशोधनाचो विशय नासलो तरी तो विस्मयकारी आसा. मानवनिर्मिती कशी जाली, कोणे केली आनी केन्ना हाजी जाण आमकां अजूनमेरेन मेळ्ळी ना. माकडा पसून मनीस जालो हो सिध्दांत आमकां मान्य ना आनी तो मान्य केलोय जाल्यार आतांच्या माकडा पसून मानवनिर्मिती कित्याक घडना हाजी जाप शास्त्रज्ञय दिवच्याक शकनात. पूण मनीस मात माकडा प्रमाण केन्ना केन्नाय वागता हाजो अणभव जायत्या जाणांक आयिल्लो आसा. मनशाक जर देवान निर्मिल्ले जाल्यार देवाक मनशान निर्मिल्ले हो वादय आमी आयकला. तांतें पयलें काय कोंबी वा बीं पयलीं कांय झाड पयलें वा दादलो पयलो काय बायल पयली ह्या प्रस्नांक जाप सुलभतायेन मेळना, तरी पूण व्हाण हें मात मनशान निर्मिल्ली हातूंत कसलोच दुभाव ना. आयच्या ह्या जगांत सुधारिल्लो खंयचोय मनीस व्हाणां विरयत रावच्याक शकना देखून व्हाणांचें मोल वाडिल्लें आसा.

वास्तवीक आपल्या पावलांची राखण जावची म्हणून पादत्राण सोदून काडिल्ल्या मनशान तीं पादकांच्या रुपान तयार केल्लीं जायत. शीं, गीम आनी पावस हांचे पसून राखण जावचे खातीर आपलें

आंग गुठलावंक कापसान वस्त्र तयार केल्लो मनीस जसो एक संशोधक जावं शकता तसो पादकां तयार करतलोय एक संशोधकच. जगांत असले जाय ते संशोधक जावन गेले, पूण तांचीं नांवां काळाच्या ह्या प्रवाहांत व्हांवन गेल्ल्यान आमकां तांचे बदल म्हत्व दिसना. मनीस हो बुद्धिजीवी जाल्ल्यान संशोधनाचेर संशोधन करून आपली जीण चड सुखी करून घेवचो प्रयत्न करता. हाताक जें कितें लागता तें तो सहजासहज होगडायनासतना ताजो उपेग आपल्याक कसो जायत हाचोच विचार करता आनी ह्या ताज्या प्रयत्नांत पशुपक्षी हांच्या चामड्यांची, पिसांची भरय पडिल्ली. वागाच्या, शिंवाच्या, चितळांच्या हांच्या चामड्याचो उपेग तप करतल्या रुशींक आसन म्हणून जालो. पाळीव जनावरांच्या चामड्याचो उपेग व्हाणां खातीर आनी चामड्याच्यो तरेतरेच्यो वस्तू करच्यांत जालो. आतां तर चामड्या परस रबराचो, प्लास्टिकाचो उपेग चड जावंक लागला.

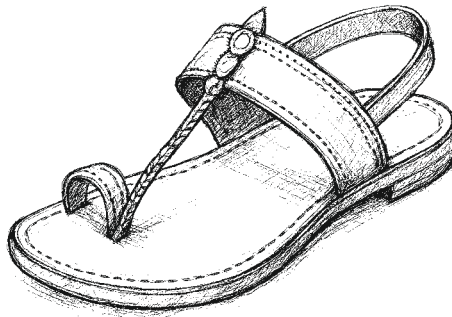
मनीस हो भावनाप्रधान आशिल्ल्यान ताका देवळांत वचून देवाक पांय पडची संवय आसा. देवूळ हें समाजा खातीर आसता पूण कोणाल्या बापायली आस्ती नासता. देव नाशिल्ली सुवात ना खंय, देखून घरांत, देवळांत ताका स्थान आसा. देवदर्शनाक वतना नव्या वस्त्राचो भेस चलता पूण नव्यो व्हाणो घालून गेल्यार तांकां देवळा भायर एके कुशीन दवरून भितर सरचें पडटा. ह्या व्हाणांक घरांतय एका कोनशांत स्थान आसता, पूण प्रस्न पडटालो तो हो कि ह्या व्हाणांक घरांत, देवळांत वचो हक्क कित्याक ना? मनान परिधान करतल्या सगळ्या वस्तूंक जर जाय थंय त्या मनशा वांगडा वचो हक्क प्राप्त जाता जाल्यार हो हक्क ह्या व्हाणांकय कित्याक ना? हो तांचेर जाल्लो अन्याय अशें कोणाक दिसना काय? हालींच्या काळार ह्या व्हाणांकय म्हत्व प्राप्त जालां. पोटा खातीर मनीस कितेंय करच्याक शकता देखून पोटाची खळगी भरच्याक तो चोरयोय करच्याक लागलो आनी व्हाणोय ताजे नदरेंतल्यान सुटल्यो नात. पूण ह्यो व्हाणो सुंदर आसच्याक जाय. तेन्नाच चोरांची नदर तांचेर थिरावता. सुंदरतायेचेर भाळनाशिल्लो मनीस कसलो? चोरय एक मनीस आनी ताकाय भावना ही आसतलीच. ताजी नदर सुंदर व्हाणांचेर खिळून व्हाणांचो यजमान नदरेआड जालो रे जालो त्यो व्हाणो हाज्यो जाल्योच म्हणून समजुवचें. व्हाणांकय मनशा प्रमाण राखण मेळची म्हणून व्हाण राखणेय जल्मल्यात आनी नेमून दिल्लें मानधन घेवन आपलें काम चांग रितीन करतात. ह्या व्हाणांक जीव आशिल्लो जाल्यार त्यो मनशा प्रमाण खतखतून उठल्यो आशिल्यो काय समजना.

व्हाणांतय आतां जायत्यो जाती काती जाल्यात. कांय धव्यो फुल्ल, कांय काळ्यो किट्ट, कांय निळ्यो, कांय तांबूस रंगाच्यो आसतात. कांय नागड्यो उगड्यो जाल्यार कांय आंगान भरून टंवटंवतात, कांय आंगान मोव जाल्यार कांय फातरा आंगाच्यो, कांय चामड्याच्यो जाल्यार कांय जाड वस्त्रांच्यो, कांय रबराच्यो जाल्यार कांय प्लास्टिकाच्यो आनी तांचें मोलय वेगळें वेगळें. मनीसय आपल्या तांकी प्रमाण तांकां आपणायता. ह्या व्हाणांकय एक खोड आसा. कांय व्हाणांक गिमाळो आवडटा जाल्यार कांय व्हाणांक पावसाळो आनी कांय व्हाणांक गिमाळो आवडटा जाल्यार कांय व्हाणांक शिंयाळो. खोडी नाशिल्ल्यो व्हाणो मात निर्लिप्त जाल्ले भशेन गिमाळो, पावसाळो आनी शिंयाळो पचोवन दीस काडटात. कांय व्हाणांक सगळेकडेन प्रवेश आसल्यार कांय व्हाणांक ना. कांय व्हाणांचो उपेग घरांत तर कांय व्हाणांचो घरा भायर. मनशान कसलीय वागणूक दिली तरी ती सहन करची तांक तांच्यांत आसा आनी जर तांच्यांत चेतनशक्ती आशिल्ली वा जागृत केल्ली तर त्यो मनशा प्रमाण आपापसांत झगडी करतल्यो आसल्यो.

तिडकल्ल्या मनशाले जिबेर व्हाणापुजा करतलो आं अशीं अतरां केन्नाकेन्नाय भायर सरतात. हरशीं पुजा मोगान, आदरान फुलां, फळां, गंध बी अर्पून करतात. पूण ही पुजा मात वेगळेच तरेची. असली पुजा खंयचोय मनीस आपल्या विरोधकाक करता. चड करून संस्कारहीन मनीसच हातूंत घुस्पता. व्हाणांची पुजा आनी फुलांची पुजा जरी पुजाच आसली तरी तातूंत भेद आसा. व्हाणांची पुजा जातना तुच्छ भावना आसता जाल्यार फुलांची पुजा जातना पुज्य भावना. व्हाणांची पुजा घडटना अर्वाच्य उतरांच मंत्ररूपान दोगांयल्या तोंडांतल्यान शिंवरतात जाल्यार फुलांची पुजा देवळांत वा घरांत कानाक गोड लागतल्या संस्कृत भाशेच्या मंत्रान जाता. सज्जनांक फुलांपुजा जाल्यार दुर्जनांक व्हाणांपुजा ही म्हण कोंकणींत ह्याच कारणाक लागून प्रचलीत जाल्या.

काळा प्रमाण मनीस बदल्लो आनी देवा वयलो ताजो भावार्थय उडलो. पूण परंपरावादी जाल्ल्यान अजुनय ताका देवळांत वचचें अशें दिसता. म्हालगड्यांक वा लोकांक दाखोवचे खातीर तो देवळांत पावलो जाल्यार ताजी नदर सदांच देवळा भायर दवरिल्ल्या व्हाणांचेर आसता वा आपले वांगडा आयिल्ल्यांतल्या एकल्याक व्हाणराखणो करून तो भितर सरता. कांय वेळार देवळांत वतना पिंजक्यो व्हाणो घालून वतलेय आसात. आपल्यो पिंजक्यो व्हाणो दवरून नव्यो व्हाणो घालून तुरतुरीत वतलेय आसात आनी अश्यो जमयिल्ल्यो व्हाणो खंयच्याय दुसऱ्या वाठारार विकून आपली जीण जगतल्यांली नवी परंपराय सुरू जाल्या.

आपणें सुंदर दिसचें म्हणून तोंडार, ओंठार लेप लायतले, काळेंपण धांपचे खातीर धवो पिठो घासतले आमच्यांत आसात. चामड्यांच्या व्हाणांनी हाजें अनुकरण केलां पूण त्यो निर्जीव जाल्ल्यान तांकां ही सेवा लभ्य करून दितले कांय लोकय जल्मल्यात. रंगमंचाचेर वचचें पयलीं नटनट्यांक रंगोवची पद्दत आसा आनी व्हाणांकय मार्गाच्या रंगमंचाचेर धाडतना रंगोवची पद्दत सुरू जाल्या. ह्या व्हाणांचें सुंदरतायेवयल्यान त्यो घाल्ल्या मनशाली योग्यताय थारता हातूंत विस्मीत अशें कांय ना. कांय मनीस परतें परतें न्हावन अनवाळे जातात वा स्वच्छ जातात आनी रबराच्यो, प्यास्टिकाच्यो व्हाणोय शाबू घासून न्हाणयल्यार चकचकीत जातात देखून तांच्यांतय मनीससभावगूण आयला अशें म्हणचें पडटलें. मनशाले सेवेंत निरंतर मग्न जाल्ल्या व्हाणांक मनशा कडल्यान सेवा घडटा हें एक विशेश जावन आसा.

बरे विचार ही बरे चित्रकलेची बुन्याद : हनुमान कांबळी एल आल्तावोज

समकालीन भारतीय चित्रकलेच्या विकसीत जावपी परिदृश्यांत लोककथा, तत्वगिन्यान आनी मानसशास्त्र आनी पौराणीक भूतकाळ आनी विखंडीत वर्तमान हांचे मजगतीं पूल बांदपी चित्रकार अनेक आसात. त्या अनेक नांवांमदीं उठून दिसपी नांव म्हळ्यार हनुमान कांबळी. आपल्या दृश्य संग्रहावरवीं आपली एक वेगळी वळख दाखोवपी हो गोंयकार चित्रकार आनी मुद्रणकार. ताचीं कोरीव कामां, ऍक्रेलिक वा मिश्र माध्यमां हातूंतल्यान तो सातत्यान परिवर्तना विशीं उलयता. वैयक्तिक आनी सामुहीक संस्कृतीक अस्मिताय, आध्यात्मिक अंतर्निरीक्षण, परंपरा आनी आधुनिकता हांचे मदल्या संवादाची काणी ताच्या चित्रांतल्यान व्यक्त जाता.

उत्तर गोंयांतल्या शांत अशा पीर्णा गांवांत जल्मल्ल्या कांबळीचीं कला मुळां ताचे मातयेंत खोलायेन रिगल्यांत. देवळां, उत्सव, थळावे विधी, लोककथा हांकां लागून ताका सुरवेच्या काळांतलें दृश्य व्याकरण मेळ्ळें. फुडें ताणें शांतिनिकेतनांतल्या विश्वभारती विद्यापिठांत औपचारीक शिक्षण घेवन आनीक एक आयाम जोडलो – टागोराचे सौंदर्यशास्त्राच्या तत्वगिन्यानी नदरेन प्रभावित जाल्लें रूप, पोत आनी रचणुकेचो शिस्तबद्ध संशोधन. एक चित्रकार म्हूण आपल्या मार्गाचे सुरवातीविशीं तो सांगता, “सुर्वेच्या काळांत प्रेरणा अशी नाशिल्लीच. हांवें केन्नाच कलाकार जावपाचो विचार केलो ना आनी म्हज्या मुखार कसलेंच कला व्यक्तीमत्व नाशिल्लें, जाका लागून हांवें चित्रकार जावपाची आकांक्षा

बाळगिल्ली. खरेंच, हांव गांवचो टीपिकल भुरगो. कांयच कळनासतना लेगीत शाळेंत सगळ्या कामांनी फुडें फुडें करपी. पूण मुळाव्या शाळेंतल्यानच म्हज्या हात बरपाची आनी रेखांकन करपाची कुशळटाय म्हजे पळोवन म्हाका प्रोत्साहन दिताले.”

कलाकार जल्माक येतात काय तयार जातात? शेंकड्यांनी वर्सासावन संस्कृतीक वादांमदलो हो एक मुळावो प्रस्न. एके वटेन कला भितरल्या स्त्रोता थावन उगम पावची पडटा अशें मानपी आसात. ती एक सैमीक संवेदनशीलता, कल्पनाशक्त आनी दृश्टी, जी शिकोवंक मेळना. संस्था तंत्राचें प्रशिक्षण दिवंक शकता पूण सृजनशीलतायेचें स्फुर्लिंग भायल्यान मेळना. हाचो पुरावो म्हूण चड करून व्हान गॉग सारक्या व्हड कलाकारांचो उल्लेख जाता, जांकां औपचारीक प्रशिक्षण उणें आशिल्लें.

दुसरे वटेन, जल्मजात प्रतिभा म्हत्वाची आसता पूण कला शाळा आनी संस्था ती परिष्कृत करपाक गंभीर वातावरण दितात. कलाकारांक परंपरा, समिक्षा आनी प्रयोग हांचें म्हत्व शिकोवन मुळावे सृजनशीलतायेक संस्था शिस्त लावंक शकता. पिकासोन स्वता सॅन फर्नांडोच्या रॉयल अँकॅडमींत शिकप घेतलें आनी मार्सेल दुशोम्प वा बँक्सी सारक्या आर्विल्ल्या बंडखोरांनी लेगीत परंपरा मोडचे पयलीं स्थापन जाल्ल्या तंत्रांचें गिन्यान मेळयलें. हनुमान कांबळी म्हण्टा, “संस्थेक लागून चित्रकार तयार जावंक शकनात हें एक अर्दसत्य विधान. सक्षम दृश्टीकोन आशिल्ल्या मार्गदर्शनाखाला कला प्रतिभेची पोसवण करूं येता आनी पोसपाची ही गिरेस्तकाय मुळावे गूण आशिल्ल्याची फुडें परिपूर्ण कलाकार जावपाक आदार करता. गोवा कॉलेज ऑफ आर्टान सुर्वेक एक आकांक्षी विद्यार्थी आनी उपरांत एक दूरदृश्टीचो शिक्षक म्हूण म्हाका एक बुन्याद दिली. एक शिक्षक म्हूण हांवें विद्यार्थ्यांच्यो जायत्यो अदृश्य क्षमता पळयल्यो आनी तांकां अज्ञात आनी अथांग जाग्यार उड्डाण करपाक प्रोत्साहन दिलें जातूंतल्यान ते फुडाराक एक सृजनशील मनीस जावंक शकतले. म्हाका दिसता, विद्यार्थ्यांमदीं आत्मविश्वासाचीं बियां किल्लूंक घालप आनी तांकां अशक्य शक्यतायेचें सपन पळोवंक लावप हें खरें सृजनशील शिकोवप. हें तत्व हांवें गोवा कला महाविद्यालयांत शिक्षक म्हणून काम करतना आचरणांत हाडलें.”

भौपद्दतीची भास :

कांबळीचे कलेचें एक सहज नदरेक पडपी आंग म्हळ्यार प्रतिमालेखनाची याद करून दिवपी मोटिफाकडेन ताचें आकर्शण. पारदर्शकतायेंत उठून दिसपी ताचीं चित्रां पौराणीक परिदृश्य आनी आर्विल्लें मानसीक विखंडन ह्या दोनूय गजालींचो उगडास करतात. तीं विरोधाभास आनी सहअस्तित्वाचीं प्रतीकां जातात. आमी रावतात त्या जायत्या स्वचें प्रतिनिधित्व करतात : भौशीक आनी खाजगी, नैतीक आनी भ्रश्ट, पवित्र आनी अपवित्र.

कांबळी मुखामळांचो उपेग मनशाचे अवस्थेखातीर रूपक म्हणून करता. “आमी सगळेच आमचें खरेंच स्वताक लिपोवपा खातीर मास्क घालतात,” हे भूमिकेंतल्यान ताच्या चित्रांनी मास्क एक परत परत येवपी दृश्य घटक जाता- एक संस्कृतीक आनी अस्तित्वाचें प्रतीक. ताच्या चित्रांनी मुखामळां वास्तुशिल्पाचे जाळयेंत विलीन जातात वा कार्बनी वनस्पतींनी विरगळटात, हाचेवयल्यान अस्मिताय ही सतत प्रवाहाची स्थिती आसा अशें जाणवता.

हें फकत विचारमंथनांतल्यान घडप शक्य आसा. तो सांगता, “ कॉलेजींत आमी कलेचो अभ्यास

करतात आनी कलेचो इतिहास आनी विचार हांचोय अभ्यास करतात. चित्रकलेचो सराव करपावांगडाच चित्रकलेविशीं विचार करप हीय कला, हें म्हाका कॉलेजींत कळ्ळें. बरी चित्रकला करपाक बरे विचार आसचे पडटात. बरे विचार ही बरे चित्रकलेची बुन्याद. संवसारभरांतल्यान सगळ्या मास्टर्स वा म्हान चित्रकारांकडेन बरे विचार एक मुळावी गरज म्हणून आसतात, हेंय म्हाका कॉलेजींत शिकतना कळ्ळें. देखून फकत म्हान चित्रकारूच म्हजेर प्रभाव घालतात अशें न्हय, तर पुर्विल्ल्या संवसारासावन आर्विल्ल्या काळामेरेनच्या व्हड विचारवंतांचोय प्रभाव म्हजेर जाल्लो म्हाका जाणवता.”

मिथक, याद आनी गांवचें विश्व :

पुराणकथांकडेन पयसुल्ले अलंकार म्हण पळोवपी जायत्या समकालीन कलाकारांचे विचारधारेकडल्यान पायस वचून कांबळी तांकां जिवी याद मानता. ताणें निर्मिल्ले दृश्य संदर्भ फकत नॉस्टॅल्जिक न्हय; ते नव्या संदर्भा भितर परत सक्रिय जातात. ताच्या रचनांनी दिसपी मोटिफ धर्तरी, उदक, उजो, हवा आनी अवकाश ह्या पांच विश्वात्मक घटकांचेंच न्हय तर मनशाचे संस्कृतायेंतल्या अनिश्चीत समतोलाचेंय प्रतीक.

तात्विक, पर्यावरणीय आनी आध्यात्मिक अशा अर्थांचो थर कांबळीचो व्हडलो हेत उक्तो करता. लोककथेचे भाशेचें रुपांतर आर्विल्ल्या विवेकाच्या हारशांत करप आनी सत्ता, लोभ, क्षय, लवचीकपण ह्या सादारण मनशाच्या दुविधांचें पडबिंब म्हण तातूंत दाखवप, हातूंतल्यान तो व्यक्त जाता.

रूप आनी रचणूक : अंतर्निरीक्षणाची भूमिती :

कांबळीचें मुद्रण निर्मातीचें प्रशिक्षण ताचे खास पद्दतीचे रचणुकेंतल्यान आनी रेशांचे सुक्ष्मतायेंतल्यान दिसून येता. चित्रकलेच्या मळार लेगीत ताच्या कृतींनी छापखान्याची संवेदनशीलताय तिगून उरता: बारीकसाणीन घाल्ले थर, भूमितीय चौकटी आनी नियंत्रीत पारदर्शकता. ताचे कॅनव्हास शारी वातावरणाचे वास्तुकलेक सैमांतल्यान आयिल्ल्या द्रव, कार्बनी आकृतीबंधांकडेन जुळोवन दवरतात. देखून तें यंत्रीक आनी जितें, तर्कशुध्द आनी अंतर्ज्ञानी हांचेमदल्या तणावाचें रूपक.

हें द्वैत मुक्त रुपां आड रचणूक केल्लें जाळें जावन एक गतिशील दृश्य ताल तयार करता. कांबळी पारदर्शकता, थर आनी रंग ग्रेडेशन हांचो उपेग फकत सौंदर्य आकर्शणा खातीर न्हय तर मानसीक आनी काळाची खोलाय उक्तावपाखातीर करता. ताच्यो कृती दोन वास्तवां मदीं स्थलांतरीत दिसतात: दृश्य आनी अदृश्य, भूतकाळ आनी वर्तमान, चैतन्य आनी अवचेतन. तो सांगता, “काळा प्रमाणें म्हाका कळ्ळें, कला शैलींत घुस्पुन पडना. शैली म्हळ्यार भितरल्या आशयाची भायली कोशिका. सगळ्यांत म्हत्वाचें म्हणल्यार काळजाची भास. हांव जें कितें करतां ती म्हजी भास जावंक जाय. भितरल्या अस्तित्वाची भास, ते मेरेन म्हजो सराव कारागिरीच्या पांवड्यार उरता. ही प्रगती ल्हवू ल्हवू जाता आनी ताका बरोच वेळ लागता. पूण आपली भास विकसीत करपाची आसल्यार ताका वेळ दिवंचो पडटा. ही भास एक मुळावें वाहन. कलेचे हे भाशेंतल्यान, ती हालता आनी उलोवंक लागता. त्या पांवड्यार फकत तुमचें काम तुमच्या भितरल्या आशयाची निमाणी गवाय म्हणून उरता. म्हजी कलाय बऱ्याच काळा उपरांत म्हजेच भाशेंत विकसीत जाली.”

लिपिल्ले समाजीक-राजकी प्रवाह :

मिथक आनी प्रतीकवाद ताचे दृश्य भाशेचेर शेक गाजयतना कांबळीचे कलेंत समाजीक-राजकी तासांआसात. सौंदर्यवादी अभिव्यक्ती सकयल शारी भ्रश्टाचार, भौतिकवाद आनी परकीपण हांचेर टीका आसा. देखीक- ताचे “अनेक मुखामळांचे” आकृतीबंध चड करून समकालीन जिणेंतल्या नैतीक आनी नोकरशायेची दांभिकताय सुचयतात. “दर दिसा दिसपी जिणेंतलें ‘पाखंड’ म्हाका अस्वस्थ करता. अस्वस्थ करपी मनशाचे स्थितीविशींचो तो म्हजो हुस्को हांव उक्तायतां,” तो सांगता.

तेच प्रमाणें, ताची गांवगिऱ्या आनी देवळांतल्या प्रतिमांची पुनर्रचणूक अनियंत्रीत उदरगत आनी जागतीकीकरणाच्या दबावा खाला ना जावपी सांस्कृतीक परिदृश्यां खातीर एक विलाप जाता. “मनशाच्या मुखामळाचो पॅनोरमा आनी वेगवेगळ्या तरांचीं ताचीं प्रकटीकरणां म्हाका आकर्शीत करतात,” अशें तो म्हण्टा. ह्या अर्थान ताची चित्रकला वास्तवाकडल्यान पळून वचना तर ती ताच्या काळाकडेन खोलायेन गुंथता. तो राजकारणाक सरळ तोंड दिना पूण आर्विल्ल्या संवसारांतली मानसीक भग्नवस्था उक्ताडार हाडपाखातीर पौराणीक प्रतीकवाद वापरून रूपकांच्या चाळणेंतल्यान ती गाळून घेता. ताच्या मतान, भारतांतली समकालीन कला परिपक्व जायत आसा आनी नवे पिळगेचे कलाकार वसाहतवादी मानसिकतेतल्यान पयस वचत आसात. “नवे तंत्रीक उदरगतीचो फायदो घेवन ते नव्या माध्यमांनी प्रयोग करतात. हो सकारात्मक सुस्कार,” अशें तो मानता.

थळावें आसूनूय वैश्विक :

गोंयच्या संवेदनांनी खोलायेन किल्लल्ली आसून लेगीत कांबळीची चित्रकला भूगोलीक व्यापकता दाखयता. ताचें द्वैताचें दृश्य संशोधन - सृश्टी आनी क्षय, अस्मिताय आनी भ्रम, पवित्र आनी अपवित्र-संस्कृतायांची शिम हुपून प्रतिध्वनीत जाता. पाब्लो पिकासो वा जॉर्जेस ब्राक ह्या आधुनिकतावाद्यांवरी ताका जायते दृश्टीकोन आनी भग्न स्वरूपाची आवड आसा, तरी लेगीत ताचे हुस्के स्पश्टपणान भारतीय, ते शेंकड्यांनी वर्सांची थळावी वास्तुकला आनी लोक ब्रह्मांडशास्त्र हांचेवरवीं समृद्ध जाल्यात. ताचें वेगळेपण म्हळ्यार थळावें आनी सार्वत्रिक हांचो एकवट घडोवन हाडपाची ताची तांक.

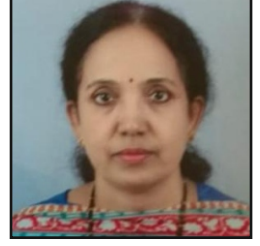
तूळात्मक नदरेन पळयल्यार हनुमान कांबळी आयज मुद्रणकला, लोकस्मृती, पौराणीक प्रतीकवाद आनी समकालीन समिक्षेचें संश्लेशन करपी कलाकार म्हणून उदेता. अनेक रस्ते एकठांय येतात अशा चौकांत तो उबो रावला. भारतीय आधुनिकतावाद्यां प्रमाण तो मिथक आनी अस्मिताय गुंथता, पूण अनेक आधुनिकतावाद्यांच्या विपरीत, तो थळाव्या लोकनोंदींक चड घट बांदून दवरता. युरोपीय आधुनिकतावाद्यांभशेन तो विखंडन आनी बहुलताय वापरता, पूण फकत औपचारीक प्रयोग वा अस्तित्ववादी अभिव्यक्ती म्हूण न्हय तर तो स्मृती आनी संस्कृतीक सातत्य हांचे नकाशे तयार करपाचे मार्ग रचता.

थळाव्या आकृतीबंधांक आनी गांवांतल्या यादींच्या आधुनीक दुविधां खातीर चित्रात्मक रूपकांत रूपांतर करपाची ताची तांक म्हळ्यार उदरगतीक लागून विस्थापीत जाल्ली अस्मिताय, वर्तमानां सकयल आशिल्लो भूतकाळाचो थर, लोक घालतात ते मास्क.

हनुमान कांबळीचीं चित्रां हो एक सोद - मनीस, संस्कृतीक आनी आध्यात्मिक उत्क्रांतीचो. ताची

कला निश्कर्श दिना पूण प्रस्न निर्माण करता. कलात्मक अभिव्यक्ती आनी वेपारी कार्यक्षमताय हांचेमदीं समतोल दवरप गरजेचें आसता? ह्या प्रस्नाची जाप तो सोंप्या, सरळ उतरांनी दिता. “ कला अभिव्यक्ती ही कला अभिव्यक्ती. तातूंत वेवसायीक कांयच नासता. पॉप आर्ट (लोकप्रिय कला प्रकार) वेगळो आनी ताका वेवसायीक दृश्टीकोन आसा. दर एकल्यान जाय तें वेंचून काडचें पडटा. कांय जाण एकूच वेंचतात. कांय जाण दोगांयचो समतोल दवरतात, “ तो सांगता.

मोनो हुडको रूपा केणी

फोनार भाईन जेन्ना आपको निर्णय तायक सांगलो तेन्ना खीणभर ताका हें भाई आपल्याक सांगता हाचेर विश्वास दवरप कठीण जालें. ताळवेर दांडो बशिल्ल्यागत धपको बसलो. जबरदस्त धपको. ताची वाचाच बंद जाली. फोनाच्या दुसऱ्या वाटेन भाई, “ताय, आगो ताय, आयकता मगो? आयकूंक येता मगो?” अशें विचारतालो. मागीर ताय कांयवेळान सारकें जालें. फट करून बोट लायलें आनी मोबायलूच बंद करून मेजार शेवटिलो. पूण राती कडेन परत मोबायल उखल्लो आनी ज्योतीक ताच्या भयणीक फोन करून ही खबर सांगली. तेन्ना तायक रागूय आयिल्लो आनी वायटूय दिसतालें. तें मनांतल्यान सामकें दुखावल्लें. ज्योतीन सांगलें भाईन ताकाय कळयलां म्हण. भाईन आनी उमेशान सगळेंच थारायिल्लें. फकत भयणीच्या कानार हो निर्णय घाला, म्हणजे कानार घालपाचें कर्तव्य केलां. फकत अमृताक अमेरिकेक फोन करपाचें उरलां अशें खंय ताणे ज्योतीक सांगिल्लें. तात्पर्य दोनूय भयणी दुखावल्ल्यो. तातूंत ताय तर चडूच. हरशीं ताय म्हणटात तें उमेदी प्राणी. पूण फोनार ती बातमी आयकत पसून ताची उमेद ताका सोडून गेल्ली. भाईचीं उतरां परत परत ताच्या तकलेंत घुंवतालीं. ताचें मन कामांत लागनासलें. जें किदें घडटा आनी घडपाचें आसा ताचेर आपलें कांयच नियंत्रण ना. जाणा जावन लेगीत आपूण कांयच करूंक शकना अशी एक अगतिकेची भावना ताच्या मनांत उप्रासली आनी तिणे निर्शेणेचें रूप घेतलें.

जाच्या विशीं भाईन आनी उमेशान निर्णय घेतिल्लो ताचेकडेन तायचो सामको लागींचो संबंद

आसलो. सामको लागींचो म्हणजे भावनीक, मायेचो, सामको काळजांतल्यान संबंद. तो निर्णय आसलो तायच्या कुळारा संबंदान.

ताय आनी भयणीक विस्वासांत घेनासतना परस्पर घेतिल्लो निर्णय. ताका दुखोवपी. निर्णय घेवपी मनीस तायचे मायेचे म्हणुनूच ताका चड दुखूच भोगतालें. ताच्या मनाचेर हाचो ताण येवपाक लागलो. तें आतां सामकेंच निशेंलें. पूण अजाप म्हणजे जेन्ना ताणें आपल्या मनाचो ओग सुमनाक, आपले इश्टिणीक फोन करून घालयलो तेन्ना ताणें म्हणलें, “तुज्या भावां कडेन स्पश्ट उलोवन कित्याक पळयना. तुजें सांगणें आयकून बदलत ते निर्णय.” तें आयकून तायच्या मनांत एक हयन्हयशें आशेचें किर्ण उदेलें. त्याच आदारार ताणे ज्योतीक, अमृताक फोन करून कुळारा वचपाचो आपलो बेत सांगलो. ज्योतीनूय ताच्या वांगडा वचपाचें थारायलें. भाईच्या कानार ही गजाल ज्योतीन घाली. तायक आनी आपल्याक कुळारा तांच्या गांवातल्या पोरण्या घरा वचपाक जाय अशें सांगलें. भाईन आनी उमेशान एक दीस थारायलो. आनी तायक कळयलें.

भाईन आनी उमेशान आपलें जल्मगांव सोडलें आनी ते शारांत स्थायीक जाले. भलायकी, शिक्षण हांच्यो सोयी शारांत गांवांतल्या परस बऱ्यो आसात अशें तांचें म्हणणें आसलें. त्या भायर नोकरे निमतान दोगाय जाणांक शारांत यो वच करचें पडटालें. तोय त्रास आसलोच. आवयबापूय पयलींच हो संवसार सोडून गेल्ल्यान तोय पाश नासलो. ल्हवल्हवू तांणी चवथ धरून सगळीं देवस्पर्णांय तांच्या शारांतल्या घरांत व्हेलीं. पूण दोगूयजाण येवन वचून शेत, भाट, कुळागर, कार्जीची देखभाल करताले. घर साफसूफ करताले, रंग काडटाले, नळे परतिताले. भावच शारांत रावपाक आयिल्ल्यान तायचो गांव सामको सुटिल्लो. भावाच्या शारांतल्या घरांत मात कितें ना कितें निमतान येवप वचप जातालें. हाका लागून गांवचीं मनशांय तायक पयसावल्लीं. पूण ताच्या वांगडा शिकपी कांय चलयो वांगडा तें सोशल मिडिया वयल्यान कनेक्टेड आसलें. ताय वरी मात तीं कुळारच्या मनशांक पयसावूं नासलीं. तांचे भाव त्याच गांवांत राबितो करून आसले. कोणाची गरज, तर कोणाचो पसरो वा हॉटेल आसलें, तर कोणाची गिरण.

पणसूल वाड्या वयल्या सुमीन ताका सांगिल्लें की माणू गुळेकारान आपलें घरदार, भाटबेस दिल्लीकाराक विकलें म्हण. ताचीं भुरगीं भायर सॅटल जाल्यांत. बायल दोन वर्सां पयलीं भायर पडली. आपलें पूर्वजांचें दायज विकप ही कल्पनाच ताय खातीर भोवच दुखदिणी आसली. ताका अजून एक धपको बसपाचो आसलो. रेश्मा ताची खास इश्टीण. ताच्याय भावान शाणून न्हंयचे देगेर आशिल्लें आपलें घरदार विकलें. ताणेच ही खबर ताका कळयिल्ली. जालां कितें हांकां? ताय चिंतपाक पडिल्लें. कित्याक करतात काय हे अशे?

मनशान जरी आपलें पुर्वजांचें घर सोडलें. तरी घर मनशाक सोडना. तें सोमतेच ताच्या काळजांत येवन बसता आनी घरा वांगडा ताचीं मायेचीं मनशां, जीं हो संवसार सोडून गेल्लीं आसतात. जेन्ना जेन्ना मनीस आपलो देस सोडून वता तेन्ना तेन्ना ताचो अख्खो गांवूच ताच्या काळजांत राबितो करता. जावं घर जावं गांव आपलें ल्हानपण वता, जल्म जाता, जुवानपण वता ते मनशाक सोंपेपणी सोडिनात. धरून दवरतात. मनकाळजांत घुसतात. येवूं? रावूं? म्हण विचारतात. मागीर चिऱ्याफातरांचें घर विकचे पयलीं मनशान मनांतलें घर विकचें. घर विकचे पयलीं मनशाक मनांतलें घर विकचें पडटलें. तें कशें विकप? तें कशें मोलावप? संवसारांतलो खंयचो मनीस तें मोलावंक शकता? काळजांतलें घर तें! तातूंतलीं मनशां

मागीर खंयच्या काळजांतल्या घरांत रावतलीं? घर विकपा खातीर काळीज घट्ट करचें पडटलें. पयशांचो वेव्हार तो. सुको सडसडीत मायेची वलसाण सुकोवन उडोवपी रखरखीत. सगळे उमाळे, मायामोग, पयसो सुकोवन उडयता. उरता फकत सुवार्थ. म्होंवामूस कशीं चिंतना तायच्या मनांत घुं घुं करून घुंवपाक लागलीं. तें हुडक्या हुडक्यांनी रडपाक लागलें.

ल्हानपण ते लग्न जाय मेरेनच्यो ताच्यो सगळ्यो यादी ह्या घरा कडेन घुस्पल्ल्यो. ताच्या मायेच्या मनशां वांगडा घालयल्ले ते खीण. तो तांचो मायामोग. घर म्हणजे फकत चिऱ्यांची बांदावळ तर?

भाई आनी उमेशाक दिसतात ते फकत चिरे आनी फातर. तायन कुळारच्यो सगळ्यो यादी मायेच्या मोव मोव वस्त्रांत गुटलांवन काळजाच्या कुरकुटांत जतनायेन दवरिल्ल्यो. आतां तें घरूय, कुळार, कार्जीचो दोंगर, सावकारालें व्हडलें भाट, झर सगळें सगळें दुसऱ्यांचें जातलें. तायक परत रडपाचो ओग आयलो. तें भळभळीत रडपाक लागलें. दुर्गाकडली ओंवळ तर ताच्या भोवच आवडीची. भुरगेपणांत रागडो फुगडो येतकच तें घरा वटेन फाट करून ओंवळी मुळांत रावतालें. मागीर आजो वा वयनीबाय येवन ताका समजायताली. ती ओंवळ आतां दुसऱ्याची जातली. तो धनी ती दवरतलो काय कातरून उडयतलो. कांयच कळनासलें. ताय मनांत थंय परत परत भोंवतालें.

पणज्यान, आज्यान, बाबान ह्या घरा खातीर भाटांबेसांत, शेतांत आपलो जीव ओतला. दरेकल्यान आसा तातूंत भरूच घाल्या पूण आतां?

तायन निर्शेवन मान हालयली. कितलोसोच वेळ तें तशें बसून आसलें. मोबायल वाजतकच तें थंयच्यान उठलें.

ताय आनी ज्योती कुळारा वचपाक भायर सरलीं. दोगांय जाणां हरशीं बडबडपी. पूण आयज तोंड धरिल्ल्या वरी बशिल्लीं. ज्योती मोन्यांनी सामकार पळयत गाडी चलयतालें. वाटेर बसस्टॉपार तांकां शाबू कडवळकार दिश्टी पडलो. तांच्या दोगांयच्या गांवचो, कुळारचो मनीस. पांचवेंत ताणे शाळा सोडिल्ली. मागीर पूतील्या हॉटेलार वचूंक लागलो. ताका गांवच्या एकाक एक घरांतली गजाल खबर आसली. ज्योतीन ताका पळोवन गाडी थांबयली.

“कुळारा वता?” ताणे विचारलें. “हय, बस.” तायन म्हणलें.

“निमाणी नदर घालपाक वतां जाण्ट्यांच्या वैभवाचेर.” ताच्या आवाजांत कोडसाण आसली.

“तशें न्ही रे घेतिल्ल्या निर्ण्यांत कितेंय बदल जाता जाल्यार यत्न करपाक वतां. तशें कितेंय घडलेंना जाल्यार मागीर तूं म्हणटा ते भशेन ती निमाणी नदर थारतली.” तायन ल्हवूच म्हणलें. ताचो आवाज थरथरतालो.

“कांयच बदल जावचोना हांव सांगता तुका. सगळें शिजलां पयलींच. मागीर तुका कळयलां. सगळें सारकें पळोवन घे. हो गांव आतां आमचो उरला खंय? गांवच विकपाक भायर सरल्यात सगळे. पळय तूं. तुकाय कळटलें सगळें गांवांत भितर सरता तशें. गांव पयलीं भशेन उरूंक ना आतां.”

“म्हणजे रे कितें?” तायन अजापान विचारलें.

“सारकें आशीकुशीक पळय आपशींच कळटलें तुका.”

शाबूलीं उतरां आयकून तायक कशेशेंच दिसलें. कितें दिश्टी पडटलें काय?

गांवांत भितर सरतनाच तायक जाणवलें रस्तो रूंद जाल्लो. मात कुशीचे वळखीचे व्हडले व्हडले रूख नाच्च जाल्ले. वोल्ता वयलो देवचाराचो वडूय गायब जाल्लो. पेल्यांनची दोंगुल्ली बोडकी जाल्ली.

एक मशीन घरर करून ती पोखरताले. साळकां तळें सामकें पुरवल्लें. गांवची पोरणी वळख दिवपी सैमाच्यो एक, एक सोबीत खुमां हो उदरगत नांवाचो राकेस एका फाटल्यान एक गिळून उडयतालो. तायक एकार एक धपके बसताले. ज्योतीय येदेशें तोंड करून ताय कडेन मदीं मदीं पळयतालें. वडा पेल्यान आशिल्ल्या तोळू गिरयेंकारल्या शेतांत शंबरेक फ्लॅटांचें जंगल उबें जाल्लें. गांवची पाचवी सया बुडून काडून गांव रगतबंबाळ जाल्ल्या वरी दिसलो तायक.

“गांवाक हाची गरज आशिल्ली?” बिल्डिंगे दिकेन हात वावडीत शाबून विचारलें, व्यथीत जावन. गांवाक जाय तें गांवांत आसा. हें सगलें भायल्यांक लागून जाता. ताणे फुडें म्हणलें.

“पूण भायल्यांक हें कोण विकता? गांवचेच लोक न्ही.” ज्योतीन म्हणलें.

शाबू ओगगी रावलो. गाडी फुडें पाविल्ली. वाटेर रेश्माचें कुळार लागलें. अन्सूलें घर म्हण सगळे ताका वळखताले. रेश्मा आनी शाणूली ती आजी. मानाय त्या घराचे नळे देंवयताले. दारां आनी जनेलां निखळावन जाल्लीं. त्या घराची जणू काय ते विटंबना करतात अशें तायक दिसलें. सामकार जें किदें दिसलें तें ताका मुळां पसून हालोवन उडोवपी आसलें. आपल्याय कुळारच्या घराचें अशेंच जातलें हें येवजून ताय कळवळें.

हें घर उडोवन हांगा एक टॉवर येतलो शाबू सांगतालो तें तायच्या तकलेंत गेलें ना. तें आपल्याच तंद्रेंत.

“आं, किदें म्हणटालो?” ताणे एकदम विचारलें. शाबू आपल्या तंद्रेंतसोच उलयतालो.

“शेजारच्या गांवांतल्या जायत्या जाणांनी आपलें घरदार शेतभाट विकून हो देस लेगीत सोडलो.” हें आयकून तायक चडूच वायट दिसलें. वाटेर शाबू आपल्या घरा लागीं देंवलो. तायचें कुळार लागीं लागीं पावतालें. ताका मात जाताली ती खोस ह्या फावटी जायनासली. मन उखलिल्ल्या वरी जाताले. फकत एकूच विचार तकलेंत येतालो हाचे फुडें ही वाट लेगीत आपल्याक बंद जातली. सगळें सगळें दुसऱ्याचें जातलें. तें फकत निमणो यत्न करपाक थंय वतालें. पूण शाबूलीं उतरां आयकून ताचें क्षीण आशिल्लें आशेचें किर्णय पालविल्ल्या वरी जाल्लें. आतां मात ताका आपूण कुळाराचेर निमणी नदर घालपाक आयिल्ल्या वरी दिसपाक लागलें.

गाडी थांबली. ताय आनी ज्योती देंवन भितर गेलीं. सालांत सगळीं जमिल्लीं. ताका वातावरणांतली जडसाण जाणवली. सदच्या वरी उमेद नाशिल्ली. खोस नाशिल्ली. तांच्या आनी तायच्याय मनांत.

“चलात ताय, ज्योती, पयलीं खावन घेवया न्हीं?” भाईन म्हणलें.

“भितर येयात” वयनीन म्हणलें. ताण सदळसो जाल्ल्यान तिकाय सू जाल्लें.

“नाका, म्हाका कांयच नाका” ताय, “म्हाकाय कांयच नाका” ज्योती.

दोगांयची भूक मेल्ली. वातावरणांतलो ताण वाडलो. सगळीं सालांतूच बसलीं.

“ताय, हांव जाणा घरदार विकपाक काडलां म्हण तुका वायट दिसलां तें पूण...”

ताका मदींच तोडीत तायन म्हणलें, “कळटा मरे म्हाका वायट दिसलां तें. मागीर कित्याक विकता आमच्या जाण्ट्यांचें दायज मरे तें. पणज्यान आज्याच्या पोशांत दिलें. आज्यान बाबाक दिलें. बाबान तुका आनी उमेशाक दिलें. आतां तुमी वेदाक आनी निमिशाक दिवपाचें. हय मरे. मागीर तशें करून दोगुय जाण सुशेग घेयात.”

पोटतिडकेन खर्शेत तायन म्हणलें. दोगूय भावांनी एकमेका कडेन पळयलें.

“तुमी दोगूयजाण आनी तुमच्यो बायलो भुरगीं बरीं जोडटात. कितें उणे आसा तुमकां कित्याक अशी बुद्द आयल्या?”

भाई आपल्या कदेला वयल्यान उठलो आनी तांय म्हऱ्यांत सोफार येवन बसलो. ताचेकडेन पळयत काकूळटेक येवन ताणे म्हणलें, “खुब चिंतून आमी हो निर्णय घेतला तांय. तुजें उतरान उतर म्हाका मान्य आसा. आमकां ह्या निर्णया मेरेन येवपाक किदें भोगलां तें आमीच जाणात. आमच्या भुरग्यांक ह्या भाटाबेसांत इल्लोय इंटरेस्ट ना. तूं जाणा मगो वेद युकेक आनी निमिश स्वीझरलॅण्डाक आसा, ते बरे जोडटात. थंयचे नागरीक जाल्यात ते. हांगा कित्याक येतले? तरीय तांकां सांगून सांगून आमची जीब झरली. बरें आमच्या फाटल्यान तांणी कोणाकडेनूय हें सोंपयलें जाल्यार फटीचीं कागदपत्रां करून कोण हें खायत सांगूं येता? तूं जाणा हांगा किदें किदें घडटा तें” अशें म्हणून भाई कांय खीण ओगळी रावलो. “घर बंद दवरल्यारूय तोच भंय. सांग तूंच, किदें करप अशा वगतार. आमीय आतां जाण्टीं जाल्यांत. केन्ना किदें जायत सांगूं येता?” भाईच्याय दोळ्यांत आतां दुकां आयिल्लीं.

“तांय अशें समजूं नाका. आमकां कांयच माया ना ह्या घराची पूण, आनी कांयच उपाय ना. भलत्यानूच हें सगळें खावन उडोवच्या परस विकून जें किदें येता तें पांचूय जाणांनी वांटून घेवया.” उमेशान म्हणलें.

सगळीं जाणा आतां भोवच उमळशिकेन तांयच्या तोंडा कडेन पळोवंक लागली.

तांयक आतां सालाची व्हडलीं जनेलां सताड उगतीं आसून लेगीत घुस्मटिल्ल्या वरी जावंक लागलें. ते मोन्यानी उठून भायर आयलें. सोंपणां देंवलें. ओवळीं मुळांत येवन ओवळीक फाट तेंकोवन घरा वाटेन फुडो करून घराक पळयत रावले. ताका घसको फुटून रडपाक आयलें. ताणे आयिल्लो हुडको ताळ्यांतूच चिडिल्लो. पदराचो गुड्डो तोंडाक लायलो. पूण तो हुडको ओवळीन आयकलो. ती तेंगशे पसून ती मुळां मेरेन थरथरली.

वर्क फ्रॉम होम वल्ली काडूस

जुलाय म्हयनो तो जाल्ल्यान पावसाच्यो शेणो तवळ तवळ मळबांतून पडटाल्यो. बोंबोयच्या चेडवांक आनी पावसाक पातयेवंक नज म्हळ्ळी पोरनी सांगणी यादित आयली जावंयेत, देखून व्हील चेराचेर बसललो वल्लभ्राव हालाच्या बाल्कनींत आसोन मदल्या बेडूमांत धेंकणो घालुन आसच्या नातराचीं उतरां आयकतालो.

दोन बेडूमाचें फ्लॅट तें, कोविड सुरु जातच घराथावन काम करची सवय केल्ल्या नातराच्या कामाक लागोन वल्लभ्रावाक भायल्या हालांत सोफा-कम-बेड कायम जाल्लें, आनी मदल्या बेडूमांत आतां युरोपाच्या एका एम.एन.सित काम कर्न आसच्या नातरान आपल्या कामाक जाय पडचेपरिं एक मेज-कदेल आनी मेजार लॅप टॉप , बगलेन चार्जिंग केबलां, मोबायल आनी थोडे बूक दाळुन दवरल्ले. फकत कुडिच्या गरजेक लागोन हफत्याच्या दिसांनी तो कुडांतलो भायर येतालो सोड्ल्यार ताचो संसार वेगळोच जाल्लो.

बोंबोय शेरांत फकत धा बोटां झरवन पांच बोटां भिजंवचो काळ मिक्कल्लो देकुन रिटायर्ड पिरायेक लागीं जाल्लो पूत शरण आपले पतिणेसवें मास्टर बेडूमांत आसोन, कामाक वेच्या तयारायेर आसलो.

हर्शेच्याकी वीस मिनुटां तडव कर्न आयिल्ल्या कामाच्या चेड्वानिमितीं आज वल्लभ्रावाक टिविचेर न्यूस आनी व्यूस आयकूंक जाल्लें ना.

पोट भर्चेपासत तशेंच कुटूमाचो पोस करचेपासत दिसाक धा-बारा घरांनी वचोन एकेक वर काम

करचें कामाचें चेडुं थोडे पावटीं वेळार येतालें.

येतच पयलें वल्लभूरावाक व्हील चेरार बसवन हाल्या बाल्कनिंत बसयतच, घर झाडचें, पुसचें आनी वोल दोडून, उग्रांत वल्लभूरावाक हाडून परत त्या सोफा-कम-बेडार बसवन जातच बेसिनांत जमो जाल्लिं आयदनां धुंवचें...

रांदूचें, शिंदूचें, वस्त्रां मेशिनांत धुंवचें सगळें काम सुन करता पुण नितळायेचें काम करुंक मेड. मेडाचें सगळें काम यांत्रीकृत... आनी मधें मधें कोण आज वेगिं ये म्हणता तर आनी कोण आज इल्लो तडव कर्न य म्हणचें केंकाचें मोबायल फोन.

*

अशें वल्लभूरावाचे कान पयस देखून ताच्या टिविच्या आवाजाक लागोन मदल्या कुडाचें दार बंद आसतालें. तरी कुडाच्या जनेल्यांतल्यान भायर येवचो आवाज मदें मदें वल्लभूरावाच्या कानांक आदाळताना ताचे कान नीट जाताले.

एकेका दिसा एकेका वेळार नातु कित्याक असो बोबाट्ता? एक पावटीं पुतालागिं विचारन सोडलेंच.

“ताची कंपनी बहुराष्ट्र कंपनी, फ्लेक्सिबल टायमिंग खंय, म्हळ्यार खंच्याय वेळार काम सुरु कर्येत, फकत आट वोरां काम केल्यार जालें.”

“ओह ‘केदाळाय काम कर’ अशेंय आसागिं? बरो नशिबवंत तुजो पूत.... पुण बोबाट्ता कित्या तो?”

“चडूतावां घराथावन काम करतात देखून स्ट्रेस आस्ता खंय. कंपनीन ताका ‘स्ट्रेस म्यानेजमेंट’ कर्स करुंक ऑन लाय सवलताय दिल्या खंय.” पुतान जाप दिल्लि.

“तशें म्हळ्यार?” वल्लभूरावान पाटिं सवाल केलें.

“स्ट्रेस म्हळ्यार एका रितिचो मानसिक दबाव....” आयकोन वल्लभूराव हांसलो.

“बरें आसा.... पयर सोसायटींत एकलो भुर्गो परिक्षेचो दबाव सोसुंक जायनास्तां जीवघात कर्न मेल्ली गजाल..” वल्लभूरावान जाप दिली.

“व्हय अप्पाजि... आदलो काळ बदलला. आतां मुळावी गरज संपंवचाक जोडुंक/कर्मांवक खूप आसा, देखून ह्या धांवणेंत वेळ उणो जाल्लेपरिं, मनशाच्या सोस्णिकायेची परीक्षा सयत जाता.” वल्लभूराव पुताचिं उतरां आयकतालो तरी ताच्या मतिक समजानातलें.

“हांव समजतां अप्पाजि... बोंबोयच्या म्हज्या सुर्विल्या दिसाची दिस्पड्ती आनी आतांचि... रात-दीस फरक आसा.”

“कसलो तो फरक?” वल्लभूरावान पुताच्या स्वाभिमानाक खोंकलें जायजय.

“अप्पाजि... हांव मिरारोडांतल्या एका ल्हान भाड्याच्या फ्लॅटांत वस्ती करतालों. थंय थावन सकाळीं देड मैल चलोन रल्वे स्टेशनाक पावतालों, मिरा रोडांत ट्रेनीच्या डब्ब्यांत रिगचें म्हळ्यार एक अजाप म्हळ्ळेपरिं त्या गर्देंत कसोय घामान भिजोन, गर्देंत शिजोन कसोय आनी एका कुशिन आसच्या अंधेरी स्टेशनांत देंवतालें. उग्रांत उटाउटिं बिएस्टी बस्साच्या लायनीर उबो रावतालें. हांवें काम कर्न आस्चो जागो चांदिवली, म्हळ्यार साकिनाका थावन दाव्याकुशिन वेच्या रस्त्याचेर दोन मयलांच्या

अंतरार. साकिनाका थावन उजव्या कुशिन जरिमरि-कुर्ला वेचिं बस्सां पांच-धा मिनुटाक एक, आनी चांदिवली वेचिं बस्सां वीस-पंचवीस मिनुटांक एक. देखून कुर्ला वेचें बस धर्न साकिनाका देंवोन दोन मयलां चलचें वा चांदिवलीचें बस धर्न ऑफिसाच्या लागसार देंवोन कामाक वेचें चडुणें एकूच.”

“तित्लो दर्बड ?”

“व्हय अप्पाजि.. सकाळीं णवांक हांवें गेटिभितर रिगाजय. पंद्रा मिनुटां ग्रेस टायम, सवा णवां उप्रांत गेट रिगलो तर लेट मार्क पडता, म्हयन्याक तीन लेट-मार्क म्हळ्यार अर्द्या दिसाचो सांबाळ कंपनी कातरताली. साडे णवां उप्रांत गेट रिग्ल्यार अर्दो दीस सांबाळ कातरताली. म्हळ्यार हांवें सदांच पांचांक उटोन म्हजो सकाळचो नास्टो आनी टिफिन आयतें करिजे. सांजेर पांचांक कामांतलो सुटलो तर, घरा पावताना उण्यार उणें आट वरां जातालिं. उप्रांत नितळकाय, रांदचें, जें चें आनी न्हिदचें.. वस्त्रां धुंवक सनवार-आयतार मात्र. ह्या जिवितांत हांवें उरंवक आस्लें, म्हयन्या म्हयन्याक घरा मनी डॅर कर्न पयशे धाडुंक आस्ले...”

वल्लभूराव फकत आयकतालो.

“आम्कां हें स्ट्रेस, दबाव म्हळ्यार कितें म्हळ्ळेंच कळनाल्लें.”

*

“अज्जाजि... तुमिं मोनजातेपरिं सोसुन जियेवन आयल्यात देखून आमचो देस इतलो पाटिं उरला.. हांव शिकलां, समजतां, एंग्लय्मेंट म्हळ्यार गुलामगिरी न्हय. हांवें लिंक्डिनांत वर्क-प्लेस हॅरसमेंटाविश्यांत बरयिल्ल्या बर्पाचेर पळे जायत्यांनी कमेंट्स घाल्यात... सगळ्यांनी लायक केलां, पसिटिव कमेंट्स दिल्यात.”

नातु अप्लो लॅप टॉप हाडून वल्लभूरावाक दाखयलो.

“तशें म्हळ्यार कितें पुता ?”

“अज्जाजि... घरा थावन काम करताना थोडे पावटीं हेर कंप्णेंत सयत काम करचें चान्स मेळटा देखून आमी तें चान्स होगडाय्नांव. एम.एन.सि. म्हळ्यार गुलामगिरी न्हय. काम केल्ल्याक वोरालेकार तीं दितात. ही गजाल कंपनिक कळोन एक्त्त्या दोगांक ताणिं मून्लाय्টিंग जॉब घेतलेल्यांक कामांतलो काडलो. देखून आमी ह्या कंपनिचें प्रतिरोध दाखवंक लिंक्डिनांत रिव्यू घालिं...”

“हें लिंक्डिन.. मून्लाय्टिंग.... म्हाका समजना पुता.”

“अज्जाजि.... लिंक्डिन म्हळ्यार एक वृत्तिपर जाळिजागो, हांतुं चडताव प्रोफेशनल्स आस्तात आनी आपापल्या प्रोफेशनाक लग्ती जाल्ल्या गजालेंचेर चर्चा करतात. मून्लाय्टिंग म्हळ्यार एका कामार आस्लेपरिंच दुस्रें काम घेंवचें...”

“कितें? एक काम आस्लेपरिं दुस्रें काम घेंवचें नैतिकतेच्या लेकार चुकिचें न्हय?” वल्लभूराव नातवाक समजावंक प्रेतन करतालो.

“तुं समजनांत अज्जाजि.. सगळीं करतात.. म्हाकाय एक कार घेंवक जाय.. देखून चडित मिनत करतां.. तांतुं चूक कितें?” नातवान लॅपटॉप घेवन आपल्या कुडाक रिगोन दार धांपलें.

वल्लभूरावाची दीश्ट टिविचेर आस्ली तरी, अपल्या कामाच्या दिसांचि, मयलांगटले त्या

सायकलाचेर कामाक वेचि, फोर्मेनाच्यो गाळी आयकोंच्यो, सदांय लेकावर्ते काम करचें तशेंच अपणाक कामांतलो काडिनातल्यार पुरो म्हळ्ळें चिंतप मतिंत आटवन सर्व गुप्तिं सोस्चें सगळें एका पाटल्यान एक सांकळेपरिं यादी यंवक लागल्यो.

काझुओ इशिगुरोचो मोनेळ शैलेन्द्र मेहता

याद आनी विसरप; कर्तव्य आनी इत्सा हांचे मदले शांत सुवातेर उलयिल्ल्या आनी उलोवंक नाशिल्ल्या गजालीं मदीं काझुओ इशिगुरोचें साहित्य सुक्षीमपणान मोन्या दुख्खाच्या वजनान व्यक्त जाता. ताचीं कथनां बोवाळ करिनात, तातूंत नाट्यात्मकताय ना. व्यक्तीच्या भूतकाळाकडेन समेट करपाच्या संघर्शाचींच न्हय तर आकांक्षा, खेद आनी नैतिक अनिश्चिततायेची सार्वत्रिक वेदना दाखोवपी कथनां तो तयार करता. ताचें सादें सरळ गद्य मनशाचे स्थिती विशींचे खोलायेन केल्ल्या विश्लेशणाचेर एक धांपणें घालता, कारण आमी स्वताच्या अस्तित्वाचें कथन कशे तरेन करतात आनी तें करतना आमकां चड आवडटा तेंच कशें हेरांमुखार हाडटात हाचो तो अभ्यास करता.

इशिगुरोच्यो कल्पना यादींवरवीं आपले जिणेची पुनर्रचणूक करपाच्या मार्गाकडेन झगडटात. ताच्या कृतींनी याद, अस्मिताय, लुकसाण आनी नैतिक अस्पष्टताय ह्या विशयांची भासाभास केल्या. संयमी कथन तंत्र आनी भावनिक खोलायेचेर अभ्यास ह्यो गजाली ताका विसाव्या शेंकड्याच्या शेवटाचो आनी एकवीसव्या शेंकड्याचे सुरवेचो एक प्रभावी समकालीन कादंबरीकार म्हूण वळख दितात. तेभायर पटकथा लेखक, संगीतकार आनी लघुकथाकार अशीय ताची वळख आसा. ताका २०१७ वर्साच्या साहित्याच्या नोबेल पुरस्कारासयत ताका जायते महत्वाचे साहित्य पुरस्कार फाव जाल्यात.

जिवीत आनी फाटभूंय :

जपानांतल्या नागासाकी शाराचो अणुबाँब स्फोटाक लागून नाश जाले उपरांत पांच वर्सांनी थंय काझुओ इशिगुरोचो जल्म 8 नोव्हेंबर 2954 दिसा जालो. 1960 वर्सा ताचें कुटुंब युनायटेड किंगडमांत स्थलांतरीत जालें. थंय तो व्हड जालो आनी संस्कृतीक संकरतायेची एक वेगळी भावना तिगोवन दवरून ब्रिटीश समाजांत भरसलो. जपानी संस्कार आनी ब्रिटीश शिक्षण हें दोट्टी दायज ताच्या वावराच्या अंतर्निरीक्षणाची आनी संयमी स्वराची चडशी म्हायती दिता.

इशिगुरोन केंट विद्यापिठांत शिकप घेतलें आनी थंय ताणें इंग्लीश आनी तत्वगिन्यानाची पदवी मेळयली. उपरांत ताणें मॅल्कम ब्रॅडबरीच्या फुडारपणाखाल ईस्ट अँग्लिया विद्यापिठाच्या सृजनशील लेखन कार्यावळींत नांव नोंद केलें. ताच्या सुर्वेच्या बरपावळींतल्यान आधुनिकतावादी साहित्याचो प्रभाव उक्तो जाता, तरीपूण उक्त्या शैलीगत प्रयोगापरस कथात्मक दडपशाय आनी सूक्ष्म भावनिक अनुनाद हांचेवरवीं ती बरपावळ आपलें वेगळेपण दाखयता. ताच्या गद्याचें खाशेलपण म्हळ्यार उतरांचेर बारीकसाणीन नियंत्रण. सहानुभूती वा आघाताक सनसनाटी तरेन बरोवंक न्हयकार दिवन, आपल्या पात्रांच्या मानसीक आनी नैतीक स्थितीवयलें आवरण तो संयमान आनी ल्हव ल्हव करून पयस करता.

कांय वेचीक साहित्य :

इशिगुरो इंग्लिश भाशेंतल्यान बरयता. ताच्यो सगळ्योच कादंबऱ्यो परत परत वाचपासारक्यो.

1982 वर्सा उजवाडाक आयिल्ली A Pale View of Hills ही ताची पयली कादंबरी, जी ताचे व्यक्तिगत जिणेची विखंडीत याद आनी दुख्खा कडेन संबंदित आसा. झुजा उपरांतच्या जपानांत घडिल्ल्या ह्या कथनांत इंग्लंडांत रावपी एत्सुको ही जपानी विधवा बायल आपल्या भूतकाळांतल्या संबंदांचेर; आपली धूव सोडून गेल्या उपरांत जाल्ल्या आघाताचेर आनी दोगांय मदल्या विरक्त संबंदांचेर चिंतन करता. भूतकाळ आनी वर्तमान धूसर करपी कादंबरीची रचणूक म्हळ्यार एक अविश्वसनीय कथन कशें दिसता. लोक आपले जिणेंतल्या दामून दवरिल्लें दुख्ख पचोवपाखातीर स्वताकडेन झुजतात, हे विशीं ही कादंबरी विस्तारान विचारमंथन करता.

कादंबरीचें म्हत्व तातूंतल्या मानसीक वास्तववादांत आसा. समाजान बायलांचेर दवरिल्ल्या अपेक्षांचेर इशिगुरो सूक्ष्म टिका करता. एत्सुको आनी तिची इश्टीण सचिको हांचे मदल्या अस्पष्ट संबंदांत आवयचें अपेस, दडपशाय आनी यादींचो ज्हास ह्या विशयांचेर तातूंत भर दिला. एत्सुकोच्या यादींनी इशिगुरो लुकसाण, खेद आनी संस्कृतीक विक्षेप हे विशय कुशळटायेंन विणटा. कादंबरीची वातावरणीय परिस्थिती आनी अंतर्निरीक्षणात्मक कथन एक मार्मिक आनी ध्यानात्मक वाचन अणभव निर्माण करता.

ताची An Artist of the Floating World ही कादंबरी 1986 वर्सा उजवाडाक आयली. 1948 वर्सा घडिल्ली ही कादंबरी झुजा उपरांतच्या हिशोबाचो अभ्यास मासुजी ओनो ह्या निवृत्त चित्रकाराचे नदरेन करता.

वाचप्याक झपाटून उडोवपी ती एक अंतर्निरीक्षणात्मक कादंबरी, जी राजकी अनिश्चीततायेच्या काळांत यादींचें नाजूकपण आनी कलेचे जापसालदारकेचे नैतीक अस्पष्टतायेचो अभ्यास करता. दुसऱ्या म्हाझुजा उपरांतच्या जपानांत घडिल्ली ही कादंबरी आपल्या भूतकाळाकडेन तडजोड करपाक

झगडपी राश्ट्राचें चित्रण दाखयता. झुजाच्या विध्वंसांतल्यान जपान ल्हवू ल्हवू सावरपाच्या काळांत ही कथा उक्ती जाता. एका तेंपार आपल्या राष्ट्रवादी वावरा खातीर नामना मेळिल्लो चित्रकार मासुजी ओनो आतां शांत जिवीत जगता. ताची फीकी पडपी प्रतिश्ठा आनी उणी जायत वचपी प्रासंगिकता हें कादंबरीचें एक रूपक.

आपली धूव नोरिकोच्या वेवस्थीत लग्नाची तयारी करताना साम्राज्यवादी आदर्शांकडेन ताचो आदलो संबंद तिचो फुडार धोक्यांत घालूंक शकता हाची ओनोक जाणविकाय जाता. उगडासा वरवीं ओनो आपल्या जिवितांतल्या मुखेल प्रसंगांक परत तपासून पळयता. ताची तरणाटेपणांतली अप्रेंटिसशिप, ताका मेळिल्ली नामना आनी जपानाच्या झुजाच्या काळांतल्या सरकारा कडेन ताणें केल्लो सहकार हांचो त्या प्रसंगांनी आस्पाव जाता.

कादंबरी कलाकाराच्या नैतिक जापसालदारकेचो विमर्श करता. झुजापयलींच्या भोगवादाचें चित्रण करपापसून राजकी विचारधारेने प्रेरित जाल्ली कला निर्माण करपाचो वावर त्या काळांतल्या जपानाच्या सौंदर्यशास्त्रीय भोगांतल्यान लश्करी राश्ट्रवादांत जाल्ल्या रुपांतराचें पडबिंब. कला कशी प्रचार जावंक शकता, आनी कलाकारांक आपलें काम एका उदात्त कामाक सेवा दिता हो भ्रम कसो फटोवंक शकता हाची तपासणी ओनोच्या पात्रावरवीं इशिगुरो करता. झुजाच्या काळांतल्या दुख्खांत ताचे कलेचें योगदान आशिल्लें हाची जाणीव ताका खूब उसरां जाता आनी ताका लागून तो न्हयकार आनी खेद हांचे मदीं मर्यादीत स्थितींत उरता.

ओनोचीं भुरगीं आनी तांचे वांगडी झुजाच्या विध्वंसांतल्यान फुडें वचपाची उमेद आशिल्ल्या तरणाट्या, वेव्हारीक पिळगेचें प्रतिनिधित्व करतात. पोरनी नैतिक मांडावळ कोसळटा आनी एका तेंपार कसलेंच प्रस्नचित्र नाशिल्लो ओनोचो अधिकार आतां काळाभायरो जाता. कादंबरीचें विखंडीत कथन वैयक्तीक इतिहासाची अविश्वसनीयताय आनी अस्वस्थ सत्यांक तोंड दिवप कशें कठीण आसता, हांचेर भर दिता.

The Remains of the Day ही 1989 तली इशिगुरोची घडये इशिगुरोचो सगळ्यांत गाजिल्ली कादंबरी. तिचेर आदारीत अँथनी हॉपकिन्सान मुखेल अभिनय केल्लो त्याच नांवाचो सिनेमा लेगीत आयला. याद, कर्तव्य आनी खेद हांचेविशींचें तें एक खोलायेन संशोधन. बुकर पुरस्कार फाव जाल्ली ही कादंबरी सेवा करपी मनशाच्या जिविताची आनी भावनीक दडपशायेची शोकांतिका, जी सूक्ष्म आनी विध्वंसक चित्रण सादर करता.

इंग्लंडच्या गांवगिऱ्या वाठारांनी मोटारीन भोंवडी करपी स्टीव्हन्स ह्या जाण्टेपण आयिल्ल्या इंग्लीश बटलराचो चिंतनशील प्रवास ही कादंबरी उक्ती करता. तो डार्लिंग्टन हॉलाची आदली हावसकीपर मिस कॅटन हिका तिणें परत सेवेंत येवची अशी आस्त बाळगून भेट दिवपाक वता. जसो जसो ताचो प्रवास फुडें वता तशी तशी ही भोंवडी ताच्याच भूतकाळांतली भोंवडी जाता- स्वाभिमान, निश्ठा आनी बऱ्या जिविताचो अर्थ ह्या आदर्शांविशींचे ध्यान.

इशिगुरो स्टीव्हन्साचें कथन उल्लेखनीय संयम आनी सुक्ष्मतायेन तयार करता. स्टीव्हन्साच्या पॉलिशड, औपचारीक गद्यांत ताचेभितर खोल बुडिल्ली भावनीक शिस्त आनी इंग्लीश शिष्टाचाराच्या रूढिवादांचें पडबिंब दिसता. भावना न्हयकारपी मनशाचें उलोवंक नाशिल्लें दुख्ख तें उक्तायता. ताचो कथात्मक स्वर विडंबनाचें एक बळिश्ट साधन. स्टीवन्स लॉर्ड डार्लिंग्टनाचे सेवेंत आपल्या आदींच्या

म्हान दिसां विशीं उलयता, पूण वाचप्याक ताचे निश्ठे फाटल्यान आशिल्लें नैतीक कुड्डेपण कळटा.

विशयीक नदरेन ‘द रिमेन्स ऑफ द डे’ पुस्तकांत वैयक्तीक नीती आनी इतिहासीक जापसालदारकेच्या आडमेळ्याचो अभ्यास केला. स्टीव्हन्साक पूज्य आशिल्लो लॉर्ड डार्लिंग्टन हो फॅसिस्ट जर्मनीक सहानुभूती दिवपी आशिल्ल्याचें उपरांत उक्ते जाता. अशे तरेन बटलराची आपल्या धनयाकडेन आशिल्ली भक्ती चुकीचे सुवातेर आशिल्ल्या कर्तव्याचें दुख्खद प्रतीक जाता. झुजापयलींच्या इंग्लंडांतल्या समाजीक वर्गांचे रचणूकेचेर आनी नैतीक दांभिकपणाचेर इशिंगुरो सूक्ष्मपणान टिका करता, जंय निश्ठा विवेकाची सुवात घेता.

तितलेंच मार्मिक म्हणल्यार स्टीव्हन्स आनी मिस कॅटन हांचे मदलो अपूर्ण भावनीक संबंद. योग्यतायेच्या थरांनी पुरून दवरिल्लो तांचो संयमी मोग, जिविताच्या भावनीक “अवशेशांचें प्रतिनिधित्व करता. शैलीगत नदरेन इशिंगुरो हे कादंबरींत आधुनिकतावादी प्रभावांचो आदार घेता- खास करून हेन्री जेम्साची मानसीक सूक्ष्मताय आनी मार्सेल प्रूस्ट हाची अंतर्निरीक्षण खोलाय. झुजा उपरांतच्या इंग्लंडाचें दृश्य, ताची फीकी पडपी भव्यताय आनी रित्यो वसाहती हें पोरने समाजीक वेवस्थेच्या उणावाचें आनी नॉस्टॅल्जियाच्या रितेपणाचें रूपक जाता.

आपल्या आदींच्या अनुमानात्मक कल्पना साहित्य कृतींकडल्यान पयस वचून इशिंगुरोन आपली 2005 तली कादंबरी Never Let Me Go एका वेगळ्या विशयाचेर बरयली. तातूंत स्मृती, लुकसाण आनी अस्मिताय ह्या सूत्रांचें दर्शन घडटाच पूण ती मरण आनी शास्त्रीय उदरगतीच्या नीतीशास्त्राची खोलायेन चिकित्साय करून मनशाच्या संशोधनात्मक वावराक एक डिस्टोपियन फाटभूंय म्हूण सादर करता. क्लोन केल्ल्या मनशांक अवयव काडपा खातीर वाडयतात अशा पर्यायी इंग्लंडांत घडिल्ली ही कादंबरी कॅथी, टॉमी आनी रूथ हांची किशोरावस्था, इश्टागत आनी तांची वाट पळोवपी अपरिहार्य प्रलय हांचे चित्रण करता. कादंबरींतलीं कॅथी, टॉमी आनी रूथ हीं पात्रां फकत मनशांक आपले अवयव दान करपा खातीर तयार केल्ले क्लोन, अशें ल्हवू ल्हवू स्पश्ट जाता.

मनीसपण, जिणेंचें मोल आनी करुणेविशींचे नैतीक प्रस्न हे कादंबरींत जैवनीती आनी शोशणा हांचे भोंवतणी जावपी समकालीन वादविवादांतल्यान खोलायेन प्रतिध्वनीत जातात आनी ताका लागून इशिंगुरोच्या तत्वगिन्यानी नदरेन महत्वाकांक्षी कृतींतली ही एक कृती, अशें अनेक अभ्यासकांचें मत आसा.

Klara and the Sun इशिंगुरोची निमाणी 2021 तली कादंबरी, जी अनुमानात्मक विशयांचेर परत नदर मारता. हे खेपे तो क्लारा ह्या कृत्रीम ईश्टीणीचे नदरेंतल्यान काणी सांगता. क्लारा भुरग्यां खातीर साथीदार जावपाक तयार केल्लो मनीसरूपी रोबॉ. समाजीक असमानताय आनी तंत्रगिन्यानाची उदरगत जाल्ल्या लागींच्या फुडाराच्या संवसारांत रावपी जोसी नांवाची दुयेंत चली तिका वेंचून काडटा. क्लाराच्या भोळ्या पूण बोधात्मक निरीक्षणांतल्यान इशिंगुरो एक समाज उक्ते करता, जंय भुरग्यांक बुद्धी वाडोवपा खातीर अनुवंशीक रितीन तयार करतात.

क्लाराचो सूर्याचे शक्तीचेर विस्वास आसता. तिका ती जिवीत दिवपी एक दैवी शक्त कशी दिसता, जी तिच्या यांत्रिक अस्तित्वाक एक आध्यात्मिक आयाम जोडटा. ती मनीस नासली तरी जोसी कडेन तिची निश्ठा आनी मोग मनीसपणाची अभिव्यक्ती जाता. मनीस खऱ्या अर्थान मनीस कित्याक जाता, हाचेर नैतीक आनी भावनीक प्रस्न विचारपी ही कादंबरी. कांय समिक्षकांक हे कादंबरीचे अनुमानात्मक

घटक अविकसीत दिसले तरी अप्रत्यक्ष वा संयमी कथात्मक रुपांतल्यान मनशाच्या भावनांची तपासणी करपाची इशिंगुरोची सातत्यान आवड तातूंतल्यान बळकट जाता.

मध्य युरोपीय शारांतल्या पियानोवादकाविशीं अतिवास्तववादी, सपनासारकी, किचकटीचें कथन आशिल्ली The Unconsoled (1995); एका गुप्तहेराचेर आदारिल्ली इंग्लंड आनी शांघाय हांचे मदीं घडिल्ली, याद, लुकसाण आनी भ्रम हांचो मेळ घालून बरयिल्ली When We Were Orphans (2000); आर्थर राजाच्या राजवटी उपरांतच्या ब्रिटनांत घडिल्ली याद, सामुहीक स्मृतीभ्रंश आनी समेट हांचेविशींची पौराणीक, रूपकात्मक अशी The Buried Giant (2015) ह्यो ताच्यो हेर कादंबऱ्यो.

इशिंगुरोच्या साहित्याची तत्वगिन्यानी चौकट :

इशिंगुरोचें कल्पना साहित्य चड करून भावनीक नदरेन संयमी आनी खोलायेन तत्वगिन्यानी आसा. उक्ते सैध्दांतिक वाद वा अमूर्त प्रवचन मांडचे परस इशिंगुरो आपल्या पात्रांच्या भितरल्या जिवितांतल्या आनी तांच्या संवसारांतल्या रचणुकांभितर तत्वगिन्यानी चवकशी करता. ताच्या कथनांचो भव्य वैचारीक मंथनाकडेन संबंद उणो आसता आनी तीं मनशाच्या अणभवाक आकार दिवपी अस्तित्ववादी दुविधा, नैतीक अस्पष्टताय आनी मानसीक यंत्रणा हांचेर चड भर दितात. आपल्या कादंबरींतल्यान तो अस्तित्ववाद, घडणुकशास्त्र, नीतीशास्त्र, स्मृती अभ्यास आनी झुजा उपरांतचें अपेस, आघात आनी जापसालदारकेचेर केल्लें चिंतन ह्या विशयांचेर भासाभास करता.

इशिंगुरोच्या कृतींनी झां पॉल सार्त्र, आल्बॅर कॅम्प्यू, मार्टीन हायडॅंगर ह्या विचारवंतांनी उक्तायिल्ल्या अस्तित्ववादी हुस्क्याचो प्रतिध्वनी मेळटा. व्यक्तीक उदासीन वा व्यर्थ संवसारांत अर्थ निर्माण करचो पडटा अशें अस्तित्ववाद मांडटा. इशिंगुरोचीं पात्रां चड करून स्वातंत्र्याक एक सशक्त करपी प्रभाव म्हूण न्हय तर एक भार वा भ्रम म्हूण तोंड दितात.

द रिमेन्स ऑफ द डे कादंबरींत स्टीव्हन्सन बटलरचे भूमिकेंतल्यान केल्ल्या अखंड समर्पणांतल्यान वेवसायीक कर्तव्यान व्यक्ती प्रामाणीक निवड कशी काडून उडोवंक शकता हें स्पश्ट जाता. लॉर्ड डार्लिंग्टनाकडेन ताची निश्ठा ताका राजकी वास्तव आनी भावनीक गरजां विशीं कुड्डो करता, ताका लागून एक तत्वगिन्यानी प्रस्न उप्रासता: कृती परस निष्क्रियताय वेंचल्यार स्वातंत्र्य आसता काय ?

तेच प्रमाणें नॅव्हर लॅट मी गो हातूंत कॅथी आनी तिचे इश्ट अशा संवसारांत रावतात, जंय पूर्वनिर्धारित नशीब अवयवदाता म्हूण तांचें बंड निरर्थक थारायता. सत्तेच्यो रचणूको मनशाचें नशीब पूर्वनिर्धारित करतात तेन्ना अस्तित्वांतलें स्वातंत्र्य कितले मेरेन साकार जावंक शकता ? हाचेर प्रस्नचिन्न उबें जाता.

इशिंगुरोचीं पात्रां पुरायपणान गुन्यांवकार वा निरपराधी नात. जापसालदारकेच्या जाळ्याभितर तीं अस्तित्वांत आसात. आपल्या आदल्या राश्ट्रवादी प्रचारान जपानाच्या लश्करीवादाक कशें योगदान दिलें ह्या प्रस्नाक मासुजीक 'ॲन आर्टिस्ट ऑफ द फ्लोटिंग वर्ल्ड' हातूंत तोंड दिवचें पडटा. सहभागाची नैतीक अस्पष्टताय, विध्वंसांत वांटो घेतना मान्य केल्ल्या संस्कृतीक नेमां भितर वागप अशे अस्तित्ववादी आयाम तातूंत दिसतात.

ताच्या साहित्यांतलें आनीक एक मुखेल तत्वगिन्यानी भिंग म्हळ्यार घडणुकशास्त्र. खास करून

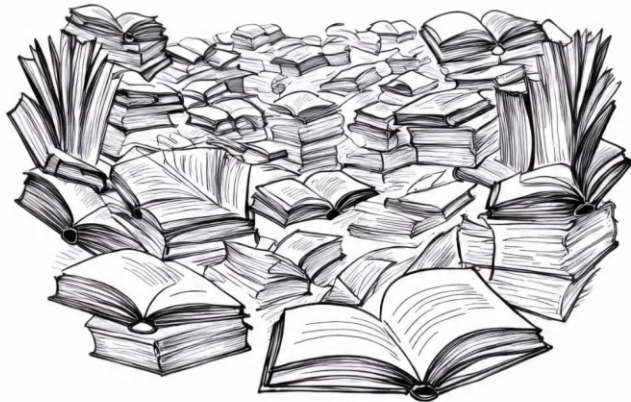
जियेल्ल्या अणभवाचें आनी काळाच्या चैतन्याचें संशोधन. इशिगुरोचें कथन रेखीव पद्दतीन घडणुको खूब उण्या प्रमाणांत सांगतात; ताचे बदला ताची शैली यादीचे कुडके, वेंचीक आनी भावनीक गरजेचो प्रभाव हांच्या प्रयोगांतल्यान व्यक्त जाता.

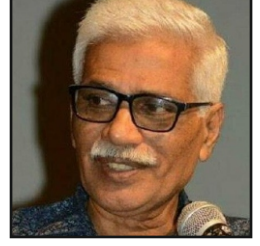
इशिगुरोच्या कथात्मक रचणुकेंत याद हें केन्नाच भूतकाळाचें निश्ठावान पुनरुत्पादन न्हय तर इत्सा, भंय आनी खेद हांचो आकार घेतिल्लो अर्थ.

इशिगुरोच्या वावरांत, खास करून, दुसऱ्या म्हाझुजाचे फाटभुंयेर वा शास्त्रीय शोशणान आकार दिल्ल्या अनुमानात्मक फुडाराच्या फाटभुंयेर तयार केल्ल्या ताच्या कादंबरींनी इतिहासीक आघाताची सावळी व्हड प्रमाणांत दिसता.

मानसीक सुसंगती तिगोवन दवरपाचें साधन म्हूण ताचीं पात्रां चड करून स्वताक फटोवन घेतात. चुकीचो विस्वास हे अस्तित्ववादी कल्पनेकडेन तें जुळटा, जंय व्यक्ती जाणूनबुजून अस्वस्थ वास्तवांक अस्पश्ट करतात. तरी लेगीत इशिगुरो ही स्वताची फटवणूक भित्रेपणा म्हूण न्हय, तर असुरक्षीततायेक तोंड दिवपाची मनीसपणाची रणनिती म्हूण चित्रीत करता.

इशिगुरोच्या मतान अस्मिताय हें एक थारावीक सार न्हय तर मनीस स्वताक सांगता ती एक कथा. अस्मिताय भायल्या सत्यापनापरस चालू आशिल्ल्या अर्थांतल्यान भायर सरता, हाचेर ताचो विस्वास. देखून काझुओ इशिगुरोची तत्वगिन्यानी चौकट ताच्या पात्रांक, कथानकांक आनी कथात्मक रचणुकांक आकार दितात. स्वातंत्र्य, जापसालदारकी आनी परकीपण हे अस्तित्ववादी विशय आनी जतनाय, सहभाग आनी मनशाच्या स्वाभिमानाचेर नैतिक विचार ताच्या कथनांक खोलाय दितात, जाल्यार, झुजा उपरांतचो आघात आनी सामुहीक गुन्यांवकारपण वैयक्तीक दुख्खाक व्यापक इतिहासीक संदर्भ दितात.

टिपण : कवितेविशीं ... माधव बोरकार

१.

कवितेच्यो निखट्यो वळी मेजून तिची मोलावणी करप म्हळ्यार कवितेचेर अन्याय करप. पर्यायान त्या कवीचें व्हडपण कुस्कुटावप. रातोरात दोन ते चार वर्ळींचो आशय आशिल्ल्यो शेंकड्यांनी कविता बरयल्यो. तांच्या दीर्घ कवितां परसूय ह्यो कविता मनाचेर खोल परिणाम करता. कवितेचो अर्थ निखटे वळी भितर आस्पावल्लो नासता. कविता वाचतकच तो वाचतल्यांच्या मनांत रुजता. आनी तो वाडत वता. ह्या संदर्भांत मल्लिकार्जुन मन्सुरानी आपले गुरू उस्ताद मंजिखाँ हांच्या गाण्या संबंदान म्हळां तें अशें. ते म्हणटात मंजिखाँचें गाणें तांची मैफल सोंपल्या उप्रांत आपल्या मनांत सुरू जातालें. सौंदर्यानुभव तसोच आसता. एखाद्र्यो दोन वळी लेगीत अर्थाचो व्हड अवकाश आपल्या मदीं आस्पावन घेता.

मनोहर सरदेसायाच्यो कविता होच अणभव होच अणभव दिता. तांचे कवितेची रेखीव बांधणी सुंदर शिल्पांच कशी. ह्यो कविता अणभवांचें अर्क. त्यो दिसतात आनी जाणवतात. आनीक कांय काळा उप्रांत त्यो लोकजिणेंत भसरून वतल्यो. घडये तांच्यो दीर्घ कविता लोक विसरतूय. पूण ह्यो धाकल्यो कविता भौसाच्या काळजार कोरांतून उरतल्यो.

२.

एखाद्रो कवी नवो कवितेचो घाट केळयता. आनी हेर कवी ताचें अनुकरण करतात. तातूंत त्या कवीचो कसलोच दोश नासता. तो दोश अनुकरण करपी कवींक दिवपाचो. आज काल हायकू हो

कवितेचो प्रकार भारतीय कवितेंत बरोच फोफेला. खूप जाण फॅशन म्हूण हायकू बरयतात. मुळांत हो कवितेचो प्रकार जपानी कवितेंक मानवपा सारको. तो भारतीय मातयेंत रुजपा सारको ना. तरीय आमचे कडेन व्हड प्रमाणांत तो आयिल्लो दिसता. आमचे कडेन तो अडेचो दिसता. तरीय कांय कवींनी सुंदर हायकू बरयल्यात हें तितलेंच खरें आसा. म्हत्वाचें म्हळ्यार तांकां हायकूचो आत्मो गवसला. अनुकरण आनी प्रभाव हांचे मदलो फरक आमकां समजना म्हूण हो सगळो घुस्पागोंदळ जाता.

टागोरान दीर्घ पल्ल्याच्यो कविता बरयल्यो पूण आंगार घसघसो कोसळचो तश्यो. पूण तेच बरबर स्पुल्लिंग ह्या तांच्या संग्रहांत आसपावल्कचो आकारान ल्हान आशिल्ल्यो कविताय आसात. वथांब्या भशेन. तांच्यो दीर्घ कविता जितल्यो मोलाच्यो तितल्योच ह्यो धाकल्यो कविता तांच्या वट्ट कवितांतल्यो म्हत्वाच्यो अशें तांचे समिक्षक मानतात. आशयाच्या विस्तारा परसूय अभिव्यक्तीक तोंक आयिल्ल्यो ह्यो कविता.

न महाकाय आकाराचीं शिल्पां केलीं. तेच भशेन कांय ल्हान आकाराचीं शिल्पां केलीं. ताचे नदरेन तीं सगळींच एकसारकीं. तातूंत तो दावें उजवें करिना.

३.

कविता ही कितले वळींची आसची? चार वळींची, चाळीस वळींची काय चारशें वळींची आनी चार वळींची कविता म्हळ्यार कमी पांवड्याची आनी चाळीस वा चारशें वळींची कविता श्रेश्ठ असो हिशोब मांडप सारकें न्हय.

खूब फावट चार वळी जें कितें सांगता तें चारशें वळी सांगिना. कवितेची लांबाय रुंदाय मेजपाक वचचें न्हय. ती कितें सांगता तें पळोवचें.

तीन कविता

१

बसता कवितेचेर
अळंग पाखो
तुज्या उम्या सारको

२

पारजत
पावसाचें झाड
कोंबेल्लो उजवाड.

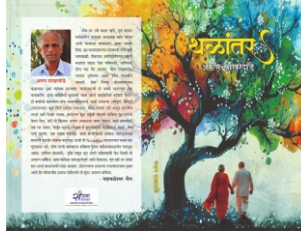
३

जनेलार आयिल्लें झाड
झाडाक सवणें
मनांतलें गाणें

थळांतर राधा भावे

थळांतर हें अरुणबाबाचें पांचवें पुस्तक. हाचे पयलीं तांचे तीन कविता संग्रह आनी एक कथासंग्रह उजवाडाक आयल्यात. एका झाडाक घर जाय, कावळ्याचें श्राद्ध आनी मोगकिनारी हे तांचे कविता संग्रह हांचे वाचल्यात. या संग्रहांतल्यो कांय कविता म्हाका सारख्यो कळिल्ल्यो नाशिल्ल्यो. त्यो दुर्बोध आसात अशें म्हणू नज. घडये तेंना म्हजेंच साहित्याचें आकलन कमी आशिल्लें. म्हजी अभिरुचि हांवें थारायिल्ले फास्केंत बंद आशिल्ली. जें जशें असा तशें स्वीकारपापरस, आपल्याक जें आवडटा तें आनी तितलेंच वेंचून काडप अशी वृत्ती आशिल्ली. वय वाड्टा तशी आपली प्रगल्भताय वाड्टा. वाचन हें फकत मनोरंजनाखातीर न्ही तर तें हेर कितल्योशोच गजाली, खास करून, मनशां आनी जीण समजून घेवपाकूय मदत करता, तें कळुंक लागता. आपल्याक एक नवी नदर येता. म्हाका खरें म्हळ्यार अरुणबाबाचे फाटले तीनूय कवितासंग्रह परत वाचपाचे आशिल्ले. पुण वेळ मेळ्ळो ना. पुण हांव ते वाचतलेंच. ताचे कवितेन गेल्ल्या कांय वर्सांनी खंय आनी कशें थळांतर केलां तें म्हाका समजून घेवपाचें आसा. पूण आज आमी फक्त थळांतर या कवितासंग्रहाचेरच उलोवया.

कवी अरुणबाब हो एक तत्त्वनिष्ठ, प्रामाणिक आनी संवेदनशील मनीस. ताच्या व्यक्तिमत्वाचें पडबिंब ताच्या ह्या संग्रहातल्या कवितांनी स्पष्ट दिसता. या संग्रहांत वट्ट 70 कविता आसात. ह्यो कविता आसात कवीच्या घराच्यो, ताच्या मायेच्या मनशांच्यो, झाडा पेडांच्यो, फुलां सवण्यांच्यो, कविच्या मनांतल्या यादींच्यो आनी सपनांच्यो. खुबशा कवितांनी यादी आनी सपनांची एक सरमिसळ आसा. जें घडून गेल्लें आसा तें आयज घडचेंशें दिसता. भुरगेपणांत जगिल्ली एक विमुक्त, आनंदी, उमेदीची जीण ताका सतत याद जाता, ताच्यो कितल्योशोच नोंदी ताच्या ह्या कवितांनी शिंपडल्यात.

गांवातले दोंगर, त्या दोंगरार भोवन पुंजायल्लीं चुन्नां, चारां, गांवातली न्हंय, न्हंयेंत मारिल्ल्यो हुडक्यो, राधाकृष्णाचें देऊळ, थंयचो वड, ह्या सगल्या यादींच्योच आज कविता जाल्यात. त्यो कविक जितल्यो रिझयतात तितल्योच वाचकाकुय. कारण हें एके पिळगेचे जीणेचें सोबित वास्तव. अश्यो कविता वाचतना, आपण कवि नासल्यार लेगीत कविता जगलां ही अनुभूति ते पिळगेंतल्या लोकांक येता; आनी तांचे फुडल्या पिळगेखातीरय तें एक सुंदर सपन थारता. अरुणबाबाच्यो यादी रंगरंगयाळे पक्षी जावन ताका कशे भुलयतात, सतायतात हाचें वर्णन ताचे यादींचे पक्षी हे कवितेंत, सोपिल्ल्या नात्यांची, शेणिल्ल्या मनशांची, काणी जावन आयलां. सुकण्या सुकण्या हे कवितेंतुय आपापली नातीं –गोतीं सोदीत वाचप्यांमदीं म्हाका कोण कोण ना हांव कोणाक सोदूं? पान-41 म्हणपी चिमणी, हे कवितेंत लिपिल्ले कथेचेर उजवाड घालता तेन्ना काळजांत चर्च जाता. कवितेंतल्यान कथा सांगपाची ह्या कवीची कुशळटाय वेगळीच आनी खाशेली इतलें खरें.

अरुणबाब सामको कुटुंबवत्सल, सगळीं नातीं ताका जाय. पूण आज तीं नात्यांतली मनशां नात, देखून कवीची सावळी ताका सोडून त्या मनशांक, तांच्या वांगडा सारिल्ल्या खिणांक सोदूंक वता अशें तो एके कवितेंत म्हण्टा. या काव्य-संग्रहात कवीच्या मनात अखंड सुरू आशिल्लो यादींचो आपालिपा आनी जांणीं त्यो यादी दिल्यो तांच्या विशींचीकृतज्ञता परत परत आयिल्ली दिसता. आपल्या भुरगेपणांतल्या इष्टांक तो विसरील्लो ना. आपल्या आवयविशींतर ताका खुबच ओड आसा. तो एका जाग्यार म्हण्टा – आवय आसा मेरेन / फाटीर हात फिरोवपी मायेन / आसता कोणतरी / मागीर सगलेंच मृगजळ / धायी वट्यां पान-52

ह्या कविचो झाडांचो, फुलांचो मोग सर्वश्रुत ! ह्या कविता संग्रहात झाडांचो संदर्भ घेवन कितल्योशोच कविता आयल्यात. झाडां ताच्या सपनांत येतात, झाडां ताचेकडेन उलयतात. झाड सगल्यांचे, उदक घालता त्या जण एकल्याचें अशें तो मानता. झाड दिसभरांत वेगवेगळे रंग पांगुरता, आनी सूर्य बुडचे वेळार, कवि ताच्या मुळांत बसतकच तें मायेस्त, दयेस्त, अपूरबायेस्त जाता. सैममोगी काळीजच झाडांत इतली माया सोदूं शकता. आनी म्हणूनच हांव झाड रोवतां मातयेंत, पूण झाड मात रुजता म्हज्या काळजांत पान – 109 हो अणभव तो सहजतायेन आनी खरेपणान घेवंक पावता. केन्ना केन्ना कवि स्वताच झाड जावन आपल्या विचारांच्यो भाव-भावनांच्यो रंगछटा तातुंत पळयता आनी कितें जालां काय म्हज्या झाडाक म्हण अजापय करता. कविचो हो विभ्रम खरेंच अपूरबायेचो ! पुनर्जल्मांमेरेन रुमडाच्या झाडाचेर लवंडचे असो हावेस तो बाळगिता आनी बीज रोवन, माती, उदक, सारें दिवन वाडयल्ल्या झाडाक निमण्या प्रवासाक वतना आपल्यो दोन खांदयो दिशीत न्ही अशेंय विचारून घेता. ह्या कविक जीविताच्या दर एक पांवड्यार झाडांचो सांगात जायसो दिसता. देखूनच तो आपल्या आवडट्या मनशांकुय झाडाच्या रूपांत पळयता. इतलेंच न्हय तर कशें आपयता तें झाड / शेवण्याक, वाऱ्याक, कुपांक, पावसाक. पान-113 हें जाणून घेवपाखातीर कवि झाड उलोपाची वाट पळयता. झाडां मुळां उखलून चलूंक लागल्यांत आनी मळब पाचवेंचार जालां, मनीस कुळाचे थोडेच दिस उरल्यात अशें एक विलक्षण कल्पनाचित्र कवि एके कवितेंत रंगयता. मनशां भितरल्या स्वार्थ, मद, मत्सर, मोह, आनी हेर कितल्याशाच दुर्गुणांचो अंत जावचो आनी हें विश्व झाडां आनी सैमासारकें नितळ, निर्मळ जावंचें अशें कविक दिसता जावंचे. कविक हो झाडांचो मोग जगपाक उर्बा दित आयला. देखूनच अरुणबाब म्हण्टा

हांव या झाडांक उदक घालिना / हांव म्हजो म्हाकाच शिंपीत आसां
कितलिंशींच वर्सा / आनी उरलां / तन्नो, तकतकीत, उमेदी,
जितो, जिवो, /अयज मेरेन. पान - 25

थळांतर ह्या कविता संग्रहातल्यो कविता वाचताना एक जाणवता, प्रेम होच कविच्या मनाचो स्थायीभाव . कवी मनशांचेर, झाडांचेर, सैमाचेर सगळ्यांचेरच प्रेम करता. प्रेम करीत रावल्यार अमरत्व येता, अशें तो मानता. मनशांच न्ही तर झाडांपेडां लेगीत प्रेमाक आशेल्लीं आसतात असो ताचो विश्वास. वडाच्या झाडार शेकड्यानीं सवणी रावतात म्हणूनच तें नेट धरून वाड्टा आनी जगता. सगलीं सवणीं उडून गेली जाल्यार तें झाड सुकून वतलें अशें कविक खात्रेन दिसता.

प्रेमाची महती जाणां जाल्ल्यान अरुणबाबाची लेखणी रात आयल्या भारा सारखी प्रणय-कविता समरसून बरयता. पूण त्याच वेळार ‘भानगड’ सारके कवितेंतल्यान, मानवी मनांत लिपुन आशिल्ल्या आकर्षण, मोह ह्या भावनांचें मिश्रिकलतायेन दर्शन घडयता. पूण एक खरें, माया, ममत्व,,मोग हातूंत हो कवि घुस्पला अशें दिसलें जाल्यारय, या कविच्या मनांत खूबदां विरक्तीचे भाव येतात. ताच्या मनाक एक वेगळीच ओडआसा..निवृत्तीची.. निर्वाणाची.. मुक्तीची! भोंवतणचें सगलें सोडून वचपाचें आसा ही जाणीव ताच्या खूबशा कवितांमदीं दिसता.

जण एकल्यान सदांच तयार रांवक जाय / मागीर सगलेंच सोंपें जाता

पारजत फूल झडयता तशें / अचळय पान - 21

एका जाग्यार सरली रे वात ? / सरली रे वाट ? पान - 22 अशेंय तो विचारता. पूण स्वास निमणो घेवचो आसा ह्या वास्तवाचें भान दवरपी ह्या कविच्या कवितेंत खंयच निर्शेणी दिसना, हें एक ह्या कविचें खाशेलेंपण.

पावलां पड हांगा थंय / काळजातडे भंयच भंय पान - 35 होवूय अणभव कविच्या गांठीक आसा. पूण कवि जिणेचें खंयचेंच सत्य न्हयकारना. आपल्या यादींचो आनी यादींनी घुस्पल्ल्या सपनाचो उपेग तो जिणेंतल्या वास्तवाकडल्यान पळून वचपाक वा तांच्या आड लिपून रावपाखातीर करिना. हें ह्या कविचें बलस्थान. थळांतरातल्यो चडश्यो कविता वर्णनात्मक. अरुणबाब ताका जें जशें दिसलां तें सांगत वता, उतरांनी मांडत वता. निमण्या एक दोन वळींनी एक ल्हानसो झटकोय दिता. इतलो वेळ जें मांडलें ताचें सार मुखार दवरता. जीणेंचें तत्वज्ञानय सांगता. देखीक - घराच्यो चार वण्टी आनी वयर पाखें / म्हळ्यार घर जायना. पान - ३३ अचकीत एका खिणां / दुख्खाचेंच सुख जालें. पान- ४७ हें खूब सहजतायेन घडटा. कवि वास्तव मांडटा पूण तें बटबटीत, खरखरीत ना. तें मातशें अस्वस्थ करता, पूण भावव्याकुळ करिना. ती कवीची मोखय ना. तो जीण आनी कविता वेगळी मानीना, देखून तो आपल्या कवितांतूय जीणे इतलोच रस घेता आनी मनापसून जियेता.

आतां या काव्य-संग्रहातल्या दोन म्हत्वाच्या कवितांविशीं, ज्यो बाकी सगल्या कावितांपरस वेगळ्यो आसात. वास्तवदर्शी तर आसातच तितल्योच भावस्पर्शिय जाल्यात. कवितासंग्रहाच्या पयल्या पानावयली नटसम्राज्ञी ही कविता आनी निमणी थळांतर ही कविता.

हें पुस्तक अरुणबाबान आपली सहचारिणी नूतनबायक ओपलां. खूब अपुरबायेन आनी कृतज्ञतायेन! आपल्या संसाराचें जें थळांतर घडला, नेटान धुकलीत ज्या जाग्यार तांणी तो आज पावयला, तातूंत तांणी आजमेरेन एकमेकाक दिल्ली आनी तातूंतूय कविक ताच्या सहचारिणीन दिल्ली

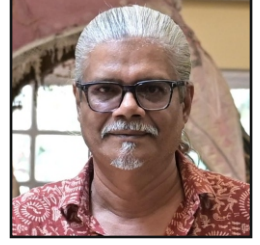
साथ खूब म्हत्वाची, हाची कबुली अरुणबाबान ‘थळांतर हे कवितेंत दिल्या. सांसाराचो भार आपल्या भुजार सांबाळपाची तिची तांक ताणे जशी वळखल्या तशेंच तिचें संवेदनशील, हळवें मनय! हें श्रेय तिका दित जाल्यार तिच्या दोळ्यांतसून घळाघळा दुकां व्हांवतलीं. अशें तो म्हण्टा. आनी तो जाणा तिचीं हीं दुकां जितलीं कृतार्थतायेचीं आसतलीं, तितलींच ती आपल्या साथीदाराक आपुण समजलां हे भावनेचीय आसतलीं. कोणेतरी आपल्याक खरेपणान मजून घेवप हो एक सत्कार आसता. तो तसो दुर्मिळच. बायलांच्या वाट्याक तर चुकूनच येता तो. नूतन तुजें खूब खूब अभिनंदन!

‘थळांतर काव्यसंग्रहातली म्हाका सगल्यांत आवडिल्ली कविता म्हळ्यार नटसम्राज्ञी. नूतनाचें, पर्यायान एका संसारी अस्तुरेचें यथार्थ चित्रण ह्या कवितेत आयलां. संसाराचें नाटक सोपें न्ही. तातूंत खूब धांवपळी आसतात, खरशेवणी आसता, एकाच नाटकांत कितलीशींच पात्रां साकारपाची आसतात, कितल्याशाच पात्रांबरोबर वावूरपाचें आसता. दरेक प्रवेश खूब सादूरतायेन, खूब हुशारेन आनी धिरान साकारपाचो आसता. कोणेय तोखणाय करीत, ताळयो वाजयत हाची खात्री नासता. संवसाराच्या नाटकांत एकदां तोंडाक रंग लागलो की बायलांक तरी सुटका ना हो हांगा बशील्ल्या चडशा बायलांचो अणभव आसतलो. अर्थांत, ह्या नाटकांत सगल्योच नटसम्राज्ञी जांवक पावनात हेंवूय खरें. घरकार संसारात लक्ष न घालपी, विंगेत रावन बायलेचो अभिनय पळोवपी आसत जाल्यार बायलेची जापसालदारकी वाडटा. खरें म्हळ्यार अस्तुरेनय आंग काडून घेवं येता. पूण ती तशें करीना. हेंच तिचें खाशेलेंपण! दुर्गादेवी अनेक रूपां घेवन राक्षसांचो नायनाट करता, संकश्टां पयस करता सगल्यांचे रक्षण करता, या विश्वाचो सांबाळ करता अश्यो आख्यायिका आसात. स्वताच्या संवसार – विश्वांत अस्तुरीय हेंच करीत आसता. अस्तुरी ही त्याच देवीचो अंश अशे आमी मानलें जाल्यार कोण ना म्हणचो ना! तें कितेंय आसूं, सामकें देवता – स्वरूप बी नासत घडये, पूण कविक आपल्या घरकात्रीचें सांसारातलें म्हत्व आनी मोल समजलां. तें तो मान्य तर करताच आनी तें कवितेच्या रूपांत चार-चौगांमुखार दवरताय. हें ताचेंय व्हडपण.

कवितेची रूपां आनी तिच्या अभिव्यक्तिच्यो तरा अनेक. चड काव्यात्मकता नासून लेगीत अरुणबाबाची सरळ, साध्या, अनअलंकृत उतरांतल्यान साकार जावपी ही कविता तिच्या वास्तववादी रूपाक लागून मनात रिगून उरता. एके मुलाखतींत कवितेची व्याख्या कितें हाची जाप दितना अरुणबाबान म्हणिल्लें – जी कविता काळजांत पावता आनी रावता, तीच बरी आनी खरी कविता. हे सोबीत व्याख्येतलीं सगलींच लक्षणां अरुणबाबाच्या काव्य अभिव्यक्तीत आसात. हांवे जी कितें कोंकणी काव्य-संपदा वाचल्या तातूंत अरुणबाबाची काव्य शैली खूपच खाशेली आसा अशें म्हाका जाणवला. ह्या कविची नदर एखाद्र्या फोटोग्राफरासारकी. भोंवतणचें आनी ताच्या मनातलेंय तो ताका जाय त्या खासा अँगलांत अशे तरेन टिपता तेन्ना ताचें एक सोबीत भावचित्र जाता, जें तो अळंग कागदार दवरता. आमी तें काव्य म्हूण वाचतात.

अरुणबाबान ‘थळांतर कवितासंग्रहात एका जाग्यार म्हळां – कितलोय जरी सांगता हांव / इल्लें उरता सांगपाचें.. पान – ३० म्हजी गतय सद्या तशीच जाल्या. पूण खंय तरी थांबूकच जाय न्ही. अर्थांत, सैलबाबान ह्या पुस्तकाच्या ब्लर्बार्, थळांतरातल्या कवितांच्या आशयाचो आपरस बेस बरो मांडला. आनी ह्या कवितासंग्रहाचें मोल आनीकुय वाडयलां.

ऊसाचो घाणो: गोंयचो ऊस आनी गोडाचें दायज व्हिक्टर ह्युगो गोम्स

गोवा चित्रांत म्हजो संग्रह जमवपच्या सुरवातीच्या दिसांनी हांव फकत वस्तू एकठांय करपाचो न्हय तर एक ना जायत वचपी संवसार परत बांदपाचो यत्न करतालों. 1800 च्या शेवटाक सावन आयज मेरेन मेळिल्ल्या दर एका शब्दकोशांतल्यान विसरून गेल्ल्या कोंकणी उतरांचें संकलन करपाक हांवें अनेक म्हयने काम केलें. तें म्हजें वेसन जालें. सद्या कोणूच वापरनाशिल्लीं कितलींशींच उतरां हांवें नोंद केलीं. साधनां, संस्कार, साहित्य हांचेविशींचीं उतरां. एका तेंपार गोंयच्या दिसपट्टे जिणेक आकार दिवपी उतरां. हीं उतरां म्हजी मार्गदर्शक जालीं..

त्या शब्दकोशान सशस्त्र जावन हांव गोंयच्या कांय पयसुल्ल्या गांवांक भेट दिवपाक लागलों, केन्ना वरांचीं वरां चलत, केन्ना सायकल चलयत, वा रस्तो सोंपसर म्हजी क्लासिक जीप घेवन. हांव तणाच्या खोंपिनीं रावतालों, शेणान सारयिल्ले जमनीर न्हिदतालों, कांय फूट अंतराचेर बोकड्यो वा गायो न्हिदिल्ल्यो आसताल्यो. कसलेंच विलासीपण नाशिल्ले, शॉर्टकट नाशिल्ले. आसताली ती फकत खर भूक – आमचे पूर्वज कशे जगताले, कशे काम करताले आनी कितें पुजताले तें समजून घेवपाची. हांव प्राचीन वस्तू सोदनाशिल्लो, तांच्या अर्थांफाटल्यान धांवतालों.

एक दीस सांजवेळार उत्तर गोंयच्या शिमेवयल्या गांवांत वस्तू सोदपाचे भोंवडेर प्रियाची भेट जाली. तीक्ष्ण मन आनी ताचे परसय तीक्ष्ण जिज्ञासा आशिल्ली मध्यम पिरायेची बायल. ती मडगांव नर्स म्हूण काम करताली आनी धाकल्या भावाक आदार दिवपा खातीर फावता त्या वेळार मालिश करताली. अर्दो

दुबाव आनी अर्दकुट्या सुरांत तिणें विचारलें, हांव सदांच तांच्या वाठारांत कित्याक भोंवतां? जेन्ना हांवें म्हजें मिशन समजायलें. आमच्या गोंयच्या दायजाक बांदिल्ल्यो वंशशास्त्रीय वस्तू आनी कथा एकठांय करप ही म्हजी मोख, तेन्ना तिची वागणूक बदलली. हांवें पयलींच एकठांय केल्ल्या वस्तूंचे फोटो तिका दाखयले, मेळिल्ल्या लोकां विशीं आनी हांवें सोदून काडिल्ले कारागिरी विशीं हांव उलयलों.

तिणें बारीकसाणीन आयकलें, मागीर विचारलें: “तुमचे कडेन ऊसाचो रोस काडपाचें पोरनें यंत्र आसा? बैल घुवंडायताले तसलें?”

हांवें म्हणलें, ना! खरें म्हणल्यार अशी गजाल अस्तित्वांत आसा हें म्हाका खबर लेगीत नाशिल्लें. हांवें पळयल्ले ते फकत इंजिनाचेर चलपी आधुनीक, लोखणाचे क्रशर. आपल्या भुरगेपणांत गोंयचे शिमे लागसार आशिल्ल्या बांदा वाठारांत बैलांक बांदून चलोवपी ऊसाचो रोस काडपाचें व्हडलें लांकडी यंत्र आपणें पळयल्लें अशें प्रियान सांगलें. कांय वर्सां आदीं तांची सुवात यंत्रीक क्रशरांनी घेतली तेन्ना तो आदलो घाणो सोडून दिल्लो, पूण तिची ती याद जिवी जाली. तिणें भोंवतणी विचारपाचें उतर दिलें.

म्हयने गेले. मागीर एक दीस अचकित प्रियान फोन केलो. तिका तो मेळिल्लो. “तोआतां लेगीत आसा” तिणें सांगलें. “वायट अवस्थेंत. पूण तें कुटुंब तो दिवपाक तयार आसा. तो म्युझियमांत उरतलो हाची तांकां खोशी आसा. फकत येरादारीचे पयशें फारीक करचे पडटले.”

हांवें फाटीं सरलो ना. हांवें घरा हाडली एक व्हडली, यादींनीं भिजील्ली, हवामानान कोस्मेवन उडयल्ली बांदावळ. जतनायेन आनी यत्नांनीं आमी तो परत तयार केलो. आयज तो गोंयचो पारंपारीक ऊसाचो रोस काडपी घाणो, गोवा चित्र म्युझियमांत अभिमानान उबो आसा; गोड तयार करपाक वापरिल्ल्या हेर साधनां वांगडा, जीं सगळीं काणकोणचो आनीक एक गोड उत्पादक आमारांल परेरा हाणें उदार मनान दान केल्लीं.

हो घाणो फकत एक मशीन न्हय. सवकसायेन फुडें वचपी, गिरेस्त काळाचें प्रतीक, जेन्ना कश्ट करपी मानांय आपापलीं कामां वांटून घेताले, समाज एकमेकांक लागीं आशिल्ले आनी सैम एक संसाधन न्हय तर एक साथीदार आशिल्लो. तें एक प्रतीक, जें गोंयच्या इतिहासांतले कांय मोलादीक कुडके पुस्तकांतल्यान वा कॅटलॉगांतल्यान न्हय, तर संवादांतल्यान येतात हाची जाणीव करून दिता. प्रिया आनी आमारांल सारक्या लोकांकडेन आनी काणयेचो भाग जावपी अनवळखी मनशांकडेन काळ विसरून गेल्ल्यो गजाली काळजासावन आयकूंक येतात, अशे संवाद.

उशेल आनी गोड हांचें दायज

सुपरमार्केटाच्या शेल्फांचेर साकर स्फटिकाच्या रूपांत, चकचकीत पॅकेटांत मेळचे आदीं बऱ्याच काळापयलीं गोंयांत शांतपणान गोडसाणीची एक वेगळीच क्रांती जाल्ली, जी हांगाचे मातयेंतल्यान

जल्मल्ली. लांकडी रोलरा खाला उंसाचो रोस काडपी आनी उज्याचेर ल्हव ल्हव शिजपी. हे परंपरेच्या मुळाक आसतालो उसाचो घाणो – बैलांनी चलयिल्लें उंसाचो रोस काडपी यंत्र. आनी ताचेवांगडा गोंयच्या गांवांनी आयकूंक येवपी लांकडाचो, बैलांचो खरखरीत आनी गोड हंगामा खातीर जमिल्ल्या पुराय समाजाच्या हांशाचो आवाज. ऊस कापून ताचो रोस उकडून भांगरा कोराचें गोड गांवांनी क्रियाशीलतेन तयार जातालें. भुरगीं गोड रोसांत बोटां बुडयतालीं आनी शेजरा रोस शेजवपी कळशा भोंवतणी खबरो आनी हांसप वांटून घेतालीं

गोंयांत उस वा ऊसाची लागवड शेंकड्यांनी वर्सां आदीं सुरू जाल्ली. पिकाळ न्हंयचीं मळां आनी उश्ण कटिबंधीय पावसाळो हांचो आशीर्वाद मेळिल्ल्या फोंडें, सांगे, काणकोण ह्या वाठारांनी ऊसाची वाड जाताली. थळाव्या लोकांनी उशेल म्हण्टात ते मळे, चड करून न्हंयो वा बांयो अशा उदकाच्या स्त्रोतां लागसार, जमनीची बारीकसाणीन जतनाय घेवन तयार केल्ले. लागवड, सांबाळ आनी कापणी करपाक लोक आपले श्रम दिताले, हें फकत एक पीक न्हय तर गोड तयार करप ही आपली जिवीत रेखा अशें जाणून.

सोळाव्या शेंकड्यांत पुर्तुगेज आयले तेन्ना तांकां गोंयांत ऊसाची शेती आनी गोड तयार करपाची आदींच जिती आशिल्ली संस्कृताय मेळ्ळी. तांणी वेपार वाडयलो आनी कांय धातूचीं साधनां वापरूंक सुरवात केलीं तरी बैल ओडपी, थळावे बुद्धींतल्यान तयार केल्लो घाणो चडसो बदलूंक नाशिल्लो, ही ताच्या खर देशी आराखड्याचो गवाय.

उसाचो घाणो : समाजीक अभिसरणाचें गांवगिरे माकन

उसाचो घाणो सादारणपणान उक्त्या आंगणांत बांदिल्लो आसतालो, ताचेर तणाच्या छप्पराची सावळी आसताली आनी ताचे भोंवतणी रोस काडिल्ल्या सुक्या उशेंकांड्यांचो आनी गोरवांचो वास पातळिल्लो आसतालो. ताच्या मुळाक दोन चाकां वा चकरी म्हण्टात ते गियर आशिल्ले व्हड उबे रोलर आसताले, सुरवेक ते जांबा सारक्या कठीण लांकडापसून तयार करताले आनी उपरांत लोखणाचे आसताले. हे रोलर दोन घट वयर आनी सकयल दवरिल्ल्या दाट लांकडी फळयांचेर बसयतात, जांकां धुरे म्हण्टात. तातूंतल्यान एका रोलराचें वयलें तोंक उब्या उक्त्या तोंकाच्या शाफ्ट वा स्क्रूभशेन वता, ताका दंड म्हण्टात. तो दंड लांब काठी वा लट्ट ह्या आडव्या भुजाक जोडिल्लो आसता, जाचेर जुं वापरून बैलांची जोडी जोडटाले.

ही प्रक्रिया सादी आनी सोपी आशिल्ली. बैल वाटो नांवाच्या वाटकुळ्या मार्गान वतना आडव्या दांड्यावरवीं उब्या रोलरांक घुंवडायताले. पानां आनी मुळां कापल्या उपरांत रोलरांमदीं उंसाचे ताजे दांडे घालून स्थिर दाबाखाला चिड्डीताले. काडिल्लो उंसाचो रोस नाळ ह्या चॅनलांतल्यान सकयल आशिल्ल्या तालो नांवाच्या कुंडांतल्यान हांडी वा भांडी नांवाच्या पात्रांत व्हांवतालो जें चड करून मातयेचें वा पितुळेचें आयदन आसतालें.

घाणो चालीक लावप हें केन्नाच एका मनशाचें काम नाशिल्लें. तातूंत शेतकार, कुटुंबां, शेजारी, भुरगीं एकठांय येतालीं. ऊस रोलरांत घालप कामगार एकमेकांमदीं वांटून घेताले. उपरांत उरिल्लो गाळ /फाड/उसाचीं चिपडां गोड शिजवपाखातीर इंधन म्हूण वापरताले. घाणो चलवपी लोक फकत गोड तयार करिनाशिल्ले, तातूंतल्यान एक समाज निर्माण जालो.

गोड तयार करपाची कला आनी गुपीत

गोड तयार करप ही एक लांब प्रक्रिया. ऊसाचो ताजा काडिल्लो रोस गाळून तो चुलीर (पारंपारीक भट्टी) तो रुंद आनी उथळ लोखणाचे कायलींत शिजयतात. ताका लांकडी दायच्या आदारान सतत ढवळटात. त्याच वेळार गरजेप्रमाण तातूंत सोडा वा भिंडीचो रोस घालतात. रोस कडून सुक्या जाल्ल्या ऊसाची चिपडां वा हेर सेंद्रीय कोयर इंधन म्हूण वापरल्या उज्याचेर त्या रोसाक खतखतो काडटात. ही अवस्था पवित्र मानताले. वयर उफेवपी काफये कोराचो फेण चाळणी वापरून काडून उडयतात. गोडाक भांगराळो, हळडुवो रंग येवच्या पासत फेण काडून उडोवप गरजेचें. एकदां रोस दाट जालो म्हणटकच तो व्हाण नांवाच्या चुनो सारयिल्ल्या उथळ चौकोनी फोंडकुलांत ओतून लांकडी पेटण्यान हलक्या हातान थापटीतात. पावडी नांवाचे ल्हान लांकडी कुदळीन तो पातळायतात आनी फाव त्या प्रमाणांत सुकयल्या उपरांत थापी नांवाच्या लांकडी खुरप्याचो उपेग करून ताचे ल्हान ल्हान खंड कापतात जांकां पेंडे म्हण्टात.

उपरांतच्या काळांत व्हाणाचे सुवातेर ल्हान वा मध्यम आकाराचे लोखणाचे वा अॅल्युमिनियमाचे डबे वापरूंक लागले, जातूंत मिश्रण थंड जातकच गोडाचे ब्लॉक तयार जातात. ब्लॉकांचे आकार 1 किग्रॅ ते 12 किग्रॅ मेरेन आसताले. मागीर ते ब्लॉक गनी साकांनी भरून विकूंक व्हरताले. 100 किग्रॅ ऊसांतल्यान सुमार 10 किलो गोड तयार जाता. निवळ, भांगराच्या -हळडुव्या रंगाचें उंसाचो गोड तयार करप ही एक कला.

ह्या प्रवासांतलो आनीक एक अध्याय याद जाता. एक दिस एका तेंपार खूब मागणी आशिल्लो गोड निर्मातो आमाराल परेरा अगोंदा वतना म्हाका मेळ्ळो. तो पिरायेन सत्तर वर्सां वयर आशिल्लो आनी ताचे कलेचेर उलयतना ताचे दोळे लिकलिकताले. तो आपल्या पंगडावांगडा आपलो यंत्रीक घाणो, घाणो बसवपाक वापरतात तो बडवणो, म्हळ्यार जड लांकडी हातोडो आनी गोड तयार करपाखातीर लागतात तीं गरजेचीं हेर साधनां घेवन एका उशेलासावन दुसऱ्या उशेलामेरेन वतालो. निर्मिती पुराय जायसर ते थंयच काम करताले आनी उक्त्या मळबापोंदा न्हिदताले.

जंय आयदनां नासतलीं थंय ताजे केळीचे खोले घेवन ते उज्याचेर गरम करून, जमनींत फोंडकूल खणून ते खोले एकमेकांचेर दाळून, पानांचो थर करून कांसो म्हळ्यार दोण्यावरी आयदन कशें तयार करताले. ह्या आयदनांत पेज वा आंबील शिजोवन ते खाताले.

आमारालान पिळग्यांनी पिळग्यो चलपी एक वेपारी गुपीत उक्तें केलें, “रोस उकडटना हांव एक दोन शिंपयो कायलींत सोडटालों. ताका लागून मळ आनी काफयेकोराचो फेण एकेच सुवातेर जमपाक आदार जातालो आनी तो अचळय काडपाक सोंपें जातालें.”

त्याच वर्सा आमारालाचे बायलेक एका अपघातांत मरण आयलें. ती ताचो सगळ्यांत व्हडलो आदार आशिल्ली. त्या उपरांत दुख्खी जावन ताणें गुड उत्पादन सदांखातीर सोडलें. मजगतीं, गोडाचे सुवातेर साकर आयिल्ल्यान गोडाची मागणी उणी जाली. ताडतेल लॉबीन विकिल्ल्या खोट्या सपनाचे भक्तीक जायते ऊस शेतकार पडले आनी तांणी आपले उशेल ताडतेलाच्या मळ्यांनी रुपांतरीत केलें. आमारालान म्हाका दिल्लें दरेक साधन बडवणो, चाळणो, दाय, पेटणीं, थापी दुकां, घाम आनी ऊसाच्या वासाच्यो मोन्यो कथा सांगतालें.

ताचीं साधनां, आनी ताचें मोलादीक गिन्यान गोंय चित्रांत जियेतलें अशें आमारालाक हांवें उतर दिलें गोंयच्या गोड उत्पादकांची वेदना आनी उमेदीची गवाय म्हूण.

सांबाळपा सारकें एक दायज

विसाव्या शेंकड्याच्या मध्याक डिझेल वा वीज हांचेवरवीं चलपी यंत्रीक क्रशरान घाण्याची सुवात घेतली. ते कार्यक्षम आसले, तरी बैल ओडपी माकनाच्या आत्म्याचो तातूंत उणाव आशिल्लो. आधुनिकीकरणाक लागून समुदाय आदारीत कामाची परंपरा नश्ट जावपाचो, पारंपारीक पद्दती ना नपयत जावपाचो आनी थळाव्या गिन्यानाची पद्दत अचळय काबार जावपाचो संकेत मेळ्ळो.

तरी उंसाच्या घाण्याची याद जियेता. पोरन्या पिळगेंतल्यो ओंपारी म्हणी आयज लेगीत प्रतिध्वनीत जातात, देखीक : “ घाण्याचेर घाल्यार, रोस आडवना.” दर एके कृतीचो परिणाम आसता हाचो एक काव्यात्मक उगडास. यत्नांबगर इनाम मेळना, हे ओंपारी भशेन.

आयज उंसाचो घाणो, बडवणो, कायल, चाळणो, दाई, पेटणीं, थापा ह्यो फकत गोवा चित्र संग्रहालयांत प्रदर्शन म्हूण दवरिल्ल्यो वस्तू न्हय, तर लवचीकपणा, उदारताय आनी याद दवरपाची तिगपी शक्त हांची जिती गवाय म्हूण उब्यो आसात. दायज फकत भव्य स्मारकांवरवीं न्हय, पूण ल्हानव्हड साधनां, शांत संस्कार आनी संवादांच्यो यादी हातूंतल्यान तिगून उरता हाचो त्यो आमकां उगडास करून दितात; जशो हांवें प्रिया आनी आमारालाकडेन वांटून घेतिल्ल्यो यादी.

एक समाज म्हूण आमी स्वताक विचारचें पडटलें. आमच्या भूतकाळांतले हे जिवे प्रतिध्वनी आमी सांबाळूंक नात जाल्यार कोण सांबाळटलो? आनी तांचे बगर आमचें अस्तित्व कितें आसतले?

अतिप्रक्रिया केल्ली साकर आनी रसायनीक गोड पदार्थांच्या युगांत उंसाचो घाणो आनी गोड हांची कथा एक नॉस्टॅल्जिया परस कितेंतरी चड. तें म्हळ्यार आपलीं मुळां, ताल आनी जमनीचो आनी कश्टांचो आदर हांचे कडेन परत येवप. तें आमकां जिवितांतल्यो सगळ्यांत बऱ्यो गजाली गोडसाण, तिगपाचो गूण आनी एकचार गर्तींतल्यान न्हय, पूण जतनाय, धीर आनी परंपरेंतल्यान येतात हाची याद करून दिता.

घाणे आतां गोंयच्या दर एका गांवांत घुंवनात, पूण जो मेरेन आमी ह्यो काणयो आनी तातूंत जीव घालपी कोंकणी उतरां फुडले पिळगेमेरेन व्हरतात तो मेरेन हें गोड दायज तिगून उरतलें.

डीजीटल संवसार आनी साहित्यांतले बदलते प्रवाह डॉ. तन्वी बांबोळकार

लिखित साहित्य संवसारांत तयार जावचे कितलेशेच वर्सां आदी मनीस-जात मौखीक रीतीन संभाशणां करताली. सदच्या उलोवपांतल्यानच ताकां सुचिल्लीं गीतां, कविता, काणयो आनी जायतें-जाका आयज आमी मौखीक साहित्य म्हण्टात. पूण उपरांत लिखित साहित्याक एके तरेचो उच्च दर्जो येतकच मौखीक साहित्य म्हळ्यार फकत राहणीमानाचो एक वांटो जाल्ले वरवी पळोवप जालें. तांतूंत रुजील्ल्या जीणेच्या तत्वज्ञानावीशीं बी विचार खूप उसरांच जाला, अशें म्हणू येता. अशें जाल्ल्यान, बरयलां तें सोडून आनी कितेंय 'साहित्य' आसूंक शकता हें पचोवपाक सामान्य मनशाक अजून त्रास जातात. ताकाच लागून 'लोकसाहित्या' चो अभ्यास साहित्य विभागांनी जाता हें आयकून लोक अजापीत जातात. इतलें अंतर दोनय माध्यमां मदीं आयलें. लोकसाहित्य म्हळ्यार साहित्याभशेनच जीणेचें तत्वज्ञान सांगपी, समाजांत घडटल्या घडणूकांचेर भाश्य करपीच माध्यम, फकत तें कोणे बरयिल्लें ना आनी ताचीं रुपां काळा प्रमाण, भौगोलीक सुवाते प्रमाण बदलत गेलीं.

जसो संवसार बदलत गेलो, तशीं मनरीजवणेचीं, संवादाची नवी माध्यमां तयार जालीं. तांतूंत सिनेमा सारक्या माध्यमान तर चडांत चड लोकांमेरेन पावपाचें काम केलें. लिखित स्वरुपाचें साहित्य जांकां वाचूंक-बरोवंक येता त्या वर्गाकडेन पावतालें जाल्यार, सिनेमा सारकें माध्यम सगल्यांचें जालें. कारण तांतूंत लिखित मजकूर वाचपाची गरज भासना. पड्ड्याचेर दिसपी हालचाल आनी आवाज हाचे वरवींच प्रेक्षक लेखकाक कितें सांगपाचें आसा तें समजून घेता, वाचून घेता.

आपले जीणेतलीं सुख-दुखां व्हडल्या पड्ड्याचेर पळयतना नक्कीच आपलो दिसभराचो ताण कांय

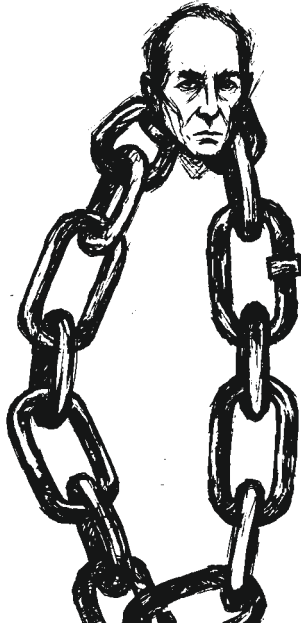
खीणाखातीर काय जायना, मनीस विसरुंक लागलो. मागीर रेडीयो, टीवी अशे तरेचीं घराच अणभवपाचीं माध्यमां आयलीं आनी आतां तर दर एकल्याच्या हातांत मोबायलावरवीं मनरीजवण, संवाद पावला. ताका लागून दर एकल्याकडेन आपल्याक जाय तसलें साहित्य, जाय तेन्ना वाचपाची, पळोवपाची मुभा मेळ्ळ्या. कितलीशींच अॅप्स आसात जंय वीडियो पळोवंक मेळटात, काणयो आयकूपाक मेळटात. आनी कांयच ना जाल्यार चडांत चड लोक ह्यो गरजो इंस्टाग्राम, फेसबुक आनी युट्युब सारक्या समाज माध्यमां वरवीं भागयता.

जीतले गीरायक चड तीतलें उत्पादन चड, ह्या नेमाक धरुन गेल्यार, मनरीजवणेच्या संवसारांत लेगीत दर दीसा, दर खीणाक ‘कंटेट’ तयार जायत आसता- तरातरांचे! आनी तें तरातरानी, तरातरांच्या भासांनी अणभवपाक मेळटा. कांय उतरांनी सांगपाचें जाल्यार सद्या आमच्या स्क्रीनांचेर, आमच्या मनांचेर ‘कंटेट ओवरलोड’ जाला. इतलें कितें दर दिसाक पळोवंक मेळटा, आयकूंक मेळटा, देखून तीआदल्या तेंपावेली अमक्याच वेळार अमकी गजाल पळोवपाची संकल्पना शेणत चल्ल्या. तांतूत तयार जावपी साहित्यांत सगलेंच बऱ्या दर्ज्याचे आसताच अशें ना. वेल्यान कांय गजाली तर अर्थहीन लेगीत आसतात, पूण अशा अर्थहीन कंटेटाकूय मेळटात जायते व्युज आनी लायकस, ही खरी खंतीची आनी चिंतेची गजाल. ते गजालीक पयसो, बाजार आनी सद्याची मानसीक स्थीती ह्यो सगल्यो बाजू आसातूच पूण ह्या आल्गोरीदमाच्या मायाजालांत बरें साहित्य निर्मुप्यामुखार चड व्हडलें आव्हान आसा. तशेंच एका वाचप्यामुखार लेगीत तेदेंच व्हड आव्हान आसा. आपूण पळयता ती गजाल आपली खंयची भूक भागयता हाचो विचार दर एकलो करता काय ना, ही विचार करपा सारकी गजाल. हें विचार करीनासतना पळोवप म्हळ्यारूच ‘डूम स्क्रोलींग’ नांवाचे प्रक्रियेक आमी बळी पडपाक लागल्यात. डूम स्क्रोलींग म्हळ्यार भान उरनासतना स्करोल करीत वचप आनी हे प्रक्रियेंत आपूण कितें पळयता हाचें लेगीत भान उरनासतना अशींच वरांचीं वरां वगडावप. मोबायल नवेच जिणेंत आयिल्ले तेन्ना दिसतालें, अशे तरेच्या ‘व्यसनां’क फकत तरणी पिळगी बळी पडटा, पूण आयज अशा तरेच्या प्रक्रियांनी निवृत्त जाल्ल्या लोकांचोय आस्पाव आसा. वेळ पासार करपाक म्हूण हातांत घेतिल्लो फोन केन्ना तुमकां एका रीलावेल्यान दुसऱ्या रीलामेरेन पावयता हाचो थाव तुमकांच लागना.

अश्या काळांत कलाकारांमुखारय तेदें व्हड आव्हान आसा. आपणे तयार केल्लें फिल्म, रील, कविता, कथा कशे तरेन प्रेक्षकामेरेन पावोव येता, हाचेर विचार करप गरजेचो. हाचे खातीर आतां प्रशिक्षण लेगीत मेळटा. तेन्ना, जर अर्थहीन कंटेटाची लोकप्रियता उणी जातली जाल्यार नव्या लेखकांनी आल्गोरीदमाचो खेळ शिकचो पडटलो. कारण, सोशल मीडिया आनी ताचेवेलो कंटेट निखटी मनरीजवण उरुंक ना तर थंय बरे तरेन करीयर लेगीत करुं येता. तेच प्रमाणें, ‘प्रिंट’ माध्यमाचें म्हत्व उणें जायत आशिल्ल्यान दर एक गजाल डीजीटल माध्यमांचेर पावपाची गरज भासता. आनी ह्या माध्यमावरवीं उण्या पयश्यांनी चडांत चड लोकांमेरेन पावपाची शक्यताय आसता. ताकाच लागून खंयचीय बरी गजाल जेन्ना ‘वायरल’ जाता तेन्ना ती फकत ती जंय तयार जाल्या ते भौगोलीक सुवातेमेरेन उरना तर ती शीमो हुपता. फकत आमी बरोवपी आमचें साहित्य जाय ते तरेन थंय घालपाखातीर तयार आसात काय कितें, हाचोय विचार करचो पडटलो. तेच प्रमाणें, ‘वायरल’ जावपाच्या नादान, परत त्या अर्थहीन कंटेटावरवींच जें विकता ते पिकता म्हूण उण्या दर्जाचें साहित्य रचतले काय कितें हाचोय थाव घेवचो पडटलो.

खंयचोय समाज घडटना लेखकावांगडा वाचकय तितलोच समाज घडयता. आयज 'वाचक' हीच संकल्पना बदलूंक लागल्या. लोक आता फकत कागदी पुस्तकांचेर न्हय तर, स्क्रीनाचेर पुस्तकां वाचतात, ऑडीबल सारक्या अॅपांचेर पुस्तकां आयकतात, रील, फिल्माच्या माध्यमांतल्यान साहित्य पळयतात. प्रस्न आसा तो दर्जो आनी तंत्रज्ञानाच्या मायाजालाचो! तीं झुजां जिखत जाल्यार लेखक आनी वाचक एक बरो, दर्जेदार साहित्य वाचपी, पळोवपी, आयकूपी समाज घडोवपाक शकता. जेन्ना समाज बरें साहित्य वाचतलो तेन्नाच तर समाजांतल्या वायट गजालींकडेन झुजपाक पावतलो. तो सुजाण, उक्त्या मनाचो जातलो. समाजांत आशिल्ले गैरसमज, समाजांत बरो वावर करपी मनीस हांचेविशीं सगल्यांक कळपाखातीर डीजीटल माध्यमां सारको पर्याय ना. ते तरेन तांचो वापर जावंक जाय.

तेच वांगडा, 'कंटे ओवरलोड' जाल्ल्या मेंदवाकय आमकां सवका-सवका दुसरे वटेन वळोवचें पडटलें. आदल्या काळार सांजेच्या वेळार शुभंकरोती म्हणप, रातीं काणयो आयकप, अमक्याच रुतु वेळार अमके तरेच्यो काणयो आयकप, लोकनाच, लोकनानाट्यां सादर करप जातालें, तेच प्रमाणें नव्या माध्यमांनी मेळपी 'साहित्य' आमी केन्ना, कशीं वाचतात, पळयतात, अणभवतात हाचें नियंत्रण आमी आमचेरुच घालचें पडटलें. 'जे असे ध्यानी ते दिसे मनी' सारके 'जे असे स्कीनी, तेच दिसे दिनी' ही म्हण मनांत रुजु केली जाल्यार आपले आपूण आमचे आल्गोरीदमय आमकां आमकां फावो सारकें 'कंटे' दाखयतलें. ह्या म्हासागरांतल्यान सुटका ना, पूण तांतूत कशें तरेन पेंवूं येता हाचो विचार करचो पडटलो. लेखक/ क्रीयेटर आनी वाचक/ अणभवपी जावन!

जड जालें वजें निमा अमोणकार

मांडवीचे देगेर अश्टमीचे फेरयेंतल्यान लांकडी पाटांची खरेदी करून आयिल्ल्या म्हजे इश्टिणीची पणजेंतल्या एका फराळाच्या दुकानांत भेट घडली. चवथ लागीं पाविल्ल्यान नवेंच लग्न जाल्ले आपले धुवेगेर पयलें वजें धाडपाचे उमेदीन आशिल्ले इश्टिणीची तोखणाय दिसली. हे म्हारगायेच्या काळांत उमेद आनी खाणांच्यो किंमती आयकून वज्याची ऑर्डर दितना बजेट कशें सांबाळचें हाची चिंता तिच्या तोंडाचेर सामकी दिसून येताली. प्रथा, चाली, सांबाळटना निमाणें पांच सात नगांची ऑर्डर दिवन म्हजी इश्टीण मेकळी जाली. हें सगळें पळयतना म्हज्या मनांत मात दोनतीन वर्सां पयलीं घडिल्ल्या गजालीची याद उफाळून आयली.

दरवर्सा प्रमाणें गणपतीबाप्पाचें आगमन जाल्लें. देड, पांच, सात... करतां करतां एकवीस दिसांच्या गणपतींचें विसर्जन जालें आनी एकदीस आमचें रेणुका (वावराडी) बरीच व्हडली प्लास्टिकाची पिशवी घेवन कामाक आयलें. येदी मोटी पिशवी पळोवन म्हज्या मनांतल्या दुबावाचो अदमास घेतनाच अमूक अमूक मॅडमीच्या सुनेच्या कुळारच्यान आयिल्ल्या वज्याची तोखणाय सुरू केली, तसो म्हजो दुबाव खरो थारलो. पिशवेंत वज्याचो फराळ भरला हें कळपाक चड वेळ लागलोना.

तिची पिशवी फराळाच्या जिनसांनी भरिल्ली. म्हजी बारीक, पारखी नदर मातसो चितो आयिल्ल्या बेसन लाडवांचेर पडली तशें रेणुकाचें तोंड सुरू जालें. मॅडमीन क्लियरली सांगलां बऱ्या जिनसांचो उपेग कर आनी पिड्ड्यार जाल्लीं खाणां भायर उडय. भायर उडय हें धारेचें उतर म्हज्या

काळजाक चिरून गेलें. इतलीं हीं बरीं म्हारग खाणां उडोवपाची पाळी तांचेर येवची कशी असो प्रस्न म्हज्या मनाक सतावंक लागलो. मोगान, अपुरबायेन धुवेक वजें धाडपी कुळारच्या लोकांची म्हाका काकुळट दिसली. आमच्या गोंयांत वजें धाडपाची एक गोड प्रथा आसा. ही प्रथा आयची कालची न्हय. नवेंच लग्न जाल्ले आपले धुवेगेर पयले चवथीक, माटोळेची फळफळावळ, लांकडी पाट (कांय जाणां रुप्याची फुली मारिल्ले पाट) आनी खाण धाडपाची रीत आसा. आपले ऐपती प्रमाणें पयल्या वर्सा कांय जाणा इकरा, णव, सात, पांच अशे खाणांचे नग धाडटात. पयल्या वर्साच्या वज्याची तरा मातशी वेगळीच. जशीं जशीं वर्सां सरतात तशे दोनतीन नग तरी धाडपाची रीत अजून मेरेन पाळटात. पूण आजकाल मात वज्याचें रूप बदलत चल्लां. आजकाल झेत दाखोवपाच्यो सर्ती सुरू जाल्यात. चारपांच नगांनी सुरू जाल्ल्या वज्याची लांबाय चौदापंदरा नगां मेरेन वाडत चल्ल्या. बेसन लाडू, पिठ्या लाडू, नेवऱ्यो, शेव, चिवडो, फेणोऱ्यो, चण्यादाळी कापां, बटाट्याचीं कापां, शंकरपाळी, चकरी, दुदपेढे अशे एक आनी दोन कितलेशेच नग. कोणाच्या वज्यांत बुंदीचे लाडू आसल्यार आपल्या वज्यांत काजुबियांचे लाडू आसूंक जाय, सादो चिवडो न्हय तर कुचकुचीत काजुबियो आशिल्लो चिवडो आसप गरजेचो ही मानसीकता वाडत चल्ल्या. आनी हे सर्तींत तग धरतना रीण काडून सण मनोवपी वाडत चल्ल्यात.

आदल्या तेंपारूय वजें धाडप आसतालें. पूण आजचे आनी तेन्नाचे जिणेंत बदल घडला. पयलीं एकठांय कुटुंबान रावपी, घरभर मनशां, भुरगींबाळां, खाणारी तोंडां खूब आशिल्ल्यान धाडिल्ल्या वज्याचो बरे तरेन, उपेग जातालो. अशा खाणांचेर भुरगींबाळां तुटून पडटालीं. आजच्या भुरग्यांक असल्या खाणांचें अप्रूप उरूंक ना. तांच्यो आवडी बदलल्यात. पयलीं सुनेच्या कुळारच्यान आयिल्ल्या वज्यांतले नग शेजाऱ्यांक, सोयऱ्यांक धाडपाची रीत आशिल्ली, पूण आज चित्र बदललां. वाड्या वयलीं घरां, शेजारी हांचें अस्तित्व खूब कमी जायत गेलां. एकेच बिल्डिंगेंत रावपी मनशांक आपलो शेजारी कोण हे कांय वेळा खबर लेगीत नासता. दोन दोळे शेजारी, पूण भेट घडप कठीण अशी परिस्थिती. आजकाल एकामेकांगेर येवप वचप पसून खूब कमी जायत चल्लां थंय खाणां तरी कशी पावतलीं? आजकाल बऱ्याच जाणांक कॉलेस्ट्रॉल, शुगर, बीपीक लागून तेल तूप वर्ज्य जाल्ल्यान असल्या खाणांचेर गदा आयल्या. तर अशा ह्या म्हारगायेच्या काळांत वज्याचो बरो उपेग जालो तर बरें आसा, ना जाल्यार ‘भायर उडोवप’ हें मनाक पटच ना. आजकालची आमची पिळगी तशी बऱ्यापैकी शिक्षीत, आधुनीक विचारसरणेची, बऱ्यावायटाचेर तशेंच रिती, प्रथा परंपरांचेर स्पश्ट उलयणारी, आपलीं मतां मांडणारी, पूण खोट्या देखाव्याक भपक्याक बळी पडपी हेंय तितलेंच खरें. आपली गिरेस्तकाय, आपलें मोठेपण दाखोवपाक सदांच फुडें आसपी. आपल्या पुताक मावोडेच्यान गडगंज वजें आयिल्ल्याचें व्हडपण बाळगुपी आनी मोठेपण गाजोवपी बरीचशी जाणां आमच्या सरभोंवतणी दिसून येतात.

म्हजो वज्याच्या ह्या गोड प्रथेक विरोध आसा, असो हाचो अर्थ असो लावचो न्हय. देण्याघेण्यान मैत्री, नाते संबंद वाडीक लागतात. पूण दिणाऱ्यांनी आनी हे प्रथेंत अतिताय हाडची न्हय. वांगडा दोनूय कडच्या लोकांनी एकामेकां वांगडा विचार विमर्श करून चाली, रिती पाळटना नाका आशिल्लो अती खर्च कमी करून नाशाडी टाळू येता. समाजांत व्हडपण दाखोवपा खातीर, आपलें मोठेपण गाजोवपा खातीर, अतिताय केली ना जाल्यार ‘जड जालें वजें’ म्हणपाची पाळी कोणाचेरूच येवचीना.

सुखाचें घर..... दासू भगत

आबिदीन दिनो हो तुर्कस्तानाचो व्हड चित्रकार आनी नाझीम हिकमत हो तुर्कस्तानाचो व्हड कवी. दोगांयची लागींची इश्टागत आशिल्ली. हे दोगुय इश्ट आपल्या विचारांची एकामेकांकडेन भासाभास करताले. एकदां नाझीमान आपल्या इश्टाक विचारलें, 'सुखाचें' चित्र कशें आसतलें? हाचेर आबिदीनान हें चित्र तयार केलें. हें चित्र संवसारांतली एक सगळ्यांत बरी कलाकृती म्हूण वळखतात.

काणी-कणी : पुनरुत्थान दादा हेगडे

मडगांव सावन केपें वचपी वाटेर पाड्डें बाजार काडलो म्हणटकच रस्त्याच्या दावे अर्दान मातश्या उंचायेर दिसता तें मिनेर श्याम नायकालें घर. हालींसराक तें बंद आसता. फाटल्यान सावन कुशावती न्हंय व्हांवता. घराचे एके वटेन न्हंयचेर सावन वयर रस्त्यार येवंक पायण आसा. अवेडें, कोठंबी, आमोणा हे सगळे गांव हे न्हंये पलतडीन आसात. वर्सभर ती पांयण हुंवारांत व्हांवन आयिल्ल्या पाल्याच्या मोळप्यान आनी झाडां-पेडांनी भरशेल्ली आसता. दसऱ्या परबेच्या दोन दीस आदीं गांवचे लोक ती निवळ करतात. बरींच वर्सां आदीं दसऱ्या रातीं पलतडच्या अवेडें गांवची देवी, श्री चामुंडेश्वरीची पालखी न्हंय हुंपून ह्याच पांयणींतल्यान चंद्रेश्वराच्या भेटेक पाड्डें येताली. पाड्डें बाजारांत भाव भयणींचो मेळा मेळ जाता. आतां न्हंयचेर पूल जाल्ल्यान पायणीचो वापर बंद जाला तरी लेगीत त्या दीस ती पायण निवळ करपाचें काम करतात.

त्या पायणीच्या एका अर्दान रस्त्या कुशीक मांय आलसीनान ल्हानशी सुवात आपणें निवळ केल्या. दोन चिऱ्याचे फातर एकवटावन ताचेर पोरसांतली विंगड - विंगड गांवठी तरकारी दवरुन ती विकता. त्या सगळ्या मदीं खास नदरेंत वतात ते “आंकूर.” कुशावती न्हंयचें देगेर पावसा उपरांत काय मेजके म्हयने किल्लून आयिल्ले हे कोंब. हातूंत बारीक सुंगटा घालून केल्लें रुचीक तोंडाक गोंयचे खास इस्टान्न म्हणूं येता. कुशावती न्हंयचे सावें उदक आनी झुवारी न्हंयचें भरतीच्या खाऱ्या उदकाची जंय भरसावणी जाता थंयसरल्या देगांनी हे आंकुरांचे कोंब किल्लतात. तांच्यो ल्हान चुडयो बांदून विकपाचे

काम फाटलीं कितलीशींच वर्सां आलसीन मांय करता. आयज तिची पिराय सत्तरा लागीं पावल्या. एक फावट झांकत - झांकत हांवें तिच्या लागींचे सगळे आंकूर विकत घेतले.

अवेडेंच्या गोविंद परबान आपल्या भाटांतले माड आलसीन मांयचो घरकार इनासीन आनी ताचो गांव भाव डेरीक हांकां सुरीक दिल्ले. तांणी दोगांनी त्याच भाटांत एका अर्दान सोऱ्या भाटी उबारिल्ली. चुडटांचे पाखें शिर्विल्ले मातये वणटीच्या त्या भाटये लागसार परब भाटकाराले नाल्ला लॉज आशिल्लें. ते दोगी तातूंत रावी. इनासीन आलसीना लागीं काजार जालो आनी वेगळो रावंक गेलो. तांका रॉजेंत हो एकटोच पूत. रॉजेंतान पाड्डेंच्या सरकारी शाळेंत चवथी मेरेनचें शिकप केलां. उपरांत केपेंच्या हॉली क्रॉस इस्कोलांत णववी मेरेनचे शिकप करून ताणें इस्कोल सोडलें. ताका बोटीर तारवटी जावंक जाय आशिल्लो. आपल्या पायचे भशेन रेंदेर जावपाची ताची तयारी नाशिल्ली. इनासिन मात आपलें काम नेमान करतालो. दिसाक दोन वेळची सूर काडपाच्या निमित्तान तीस माड चड-देंव करतालो. फक्त सूर आनी सोऱ्या भाटी ह्या दोगींच्या आदारार ताणें आपलो सगळो संसार सांबाळ्ळो. रॉजेंतीक बोटीर काम मेळचें म्हण त्या वगतार ताणें मडगांवच्या एजेंटाक पन्नास हजार आपले जोडितल्यान फारीक केल्ले. फक्त आपलो पूत ते पयशे जोडून हाडटलो ह्या भरवंशाचेर आनी आशेर!

गोंयच्या गांवां गांवांनी जाग्यांचे भूमापन (सर्वे) सुरू जाल्ले. त्या वगतार गोविंद परबाल्या भाटांतले ताचें लॉज आनी भाटी डेरिकान आपणा नांवार करून घेतली. इनासिनाक हाची मात लेगीत सुलूस लागूंक दिली ना. कारण इनासिनाचे म्हणणें, आपलो पूत, घरकान्न आनी आपूण भाटकारान केल्ल्या उपकारांत आसात. ताणें स्वता रावतलें घर लेगीत गोविंद परबाल्या नांवार नोंद करून घेतिल्लें. “देव दिवपाच्या वगतार बरेंच दितलो”. इगर्जीत आयताराच्या मिसांक पादवीगारान सांगिल्ल्या त्या उतरांचेर ताचो पुराय विश्वास आशिल्लो. फुडें भाटकार आनी डेरिका मदीं देमांद जालो. त्या वगतार ताणें डेरिका वतीन तेस्तमून्ह (गवाय) रावप न्हयकारलें. निमाणी गोविंद परब आनी डेरिका मदीं तडजोड जाली. भाटी आनी लॉजा वांगडा सरभोंवतणची सुवात डेरिकान विकती घेवपाची थारलें. देमांद सोंपलो आनी रोखडोच भाटकारान इनासीनाक आपोवन घेतलो. तो रावताले तें घर आनी घर भोंवतणची वट्ट चारशें मेत्र सुवात ताणें आपूण जावन मुंडकार कायद्या खाला ताच्या नांवार केली. एके वटेन डेरीक नवो भाटकार जालो आनी इनासीन घराचो मुंडकार उरलो. जिणेंतली सगळी जोड ताणें आपल्या पुताक तारवटी करचे पासत मोडिल्ली. तें घर सारकें करूंक लेगीत ताच्या लागीं जोड उरली ना. वाडटा ती पिराय विसरायेर घालून तो नव्यान तयारेक लागलो. डेरिकान मात पोरने मातयेचे भाटये सुवातेर आय.एम.एफ. (इंडियन मेड फॉरेन) सोरो उत्पादन करपाची “ डेरीको ” नांवाची नवी ताल्ल डिस्टीलरी उबारली.

रॉजेंत आपली पयली वियाज (voyage) पुराय करून बोटी वेल्यान देंवलो. आपलें घर आसा तशेंच उरलां ते पळोवन पुराय निशेंलो. आपणें मदीं धाडून दिल्ल्या दुडवांचें कितें केलें म्हण आवय-बापाय लागीं वाद घालूंक लागलो. तांणी परती जाप घालीना. धाडिल्ल्या दुडवांनी घरची जोड घालून नोकरे पासत काडिल्लें कॉफ्रींतले रिण तांणी फारीक केलें हे तांका सांगपाचें नाशिल्लें. तीं दोगांय जाप करनात म्हण रागान तो आमोणेच्या जिना कोस्ताच्या घराचे वाटेक लागलो. घरा वारांदार बशिल्लो जिना आनी ताचो बापूय रेमेतीन ताका येवकार दिलो. तांबड्या कोराच्या शिमीटा-बेत्याच्या घरांत जिना आनी ताच्या घरच्यांचो राबीतो आसा. ती दोगांय शाळेंत सावन आमीग. ताणें बारावी पास केली

ना. पूण तें आपले हुशारकायेन मडगांव एका खाजगी कंपनीत रिसेप्शनिस्ट म्हूण काम करता. बोटीर कामाक लागल्या उपरांत मोगान भरिल्ली पयली चीट रॉजेंतीक जिनान धाडिल्ली. रॉजेंतीन हाडिल्लो आयाती चेर, कपडे, मेकअप सॅट, लवंगां तिखी, वेलची मिस्तुराद मसाल्याचें पाकीट सगळें ताच्या लागीं दिलें. त्या दिसाचें दनपारचें जेवण ताणें थंय तांच्या वांगडा केले. सांजवेळां घरा परतल्या उपरांत आलसिनाक हाडिल्ली साडी, इनासिनाक एक बुशकोट आनी कोराद शीमलेट (आंगलें) दिलें. तें दितना आपूण आनी जिना रोखडीच काजार जातली हिवूय गजाल तांच्या कानार घाली. रोखडेंच काजार जालें. काजाराचो चडांत चड देसपेस जिनाल्या आवय बापायन केलो. रॉजेंताली पयलीच वियाज जाल्यान ताच्या लागीं बचत लेगीत चड नाशिल्ली. काजार जावन वीस दिस जाल्ले. ताका कंपनीचो “कॉल” आयलो. मुंबय “मेडिकल” (आरोग्य तपासणी) करून तो भायल्या भायर बोटीर चडपाचो आशिल्लो. जिना ताका विमानतळार सोडूंक गेल्ले ते तडीक आपणाल्या घरा परतलें. इनासिन आनी आलसिन एकटीच उरलीं. एके राती इनासिन पोटांत वळटा, सोंसूं नज अशें आड्डीत हांतुणार उठून बसलो. आलसीनान शेजाऱ्यांक उठोवन घाले. तांणी ताका 108 आंबुलांसय आपोवन मडगांव हॉस्पितीयेंत धाडलो. दोंतोरानी भलायकेचे सगळे नमुने परिक्षण केल्या उपरांत आठ दिसानी घरा धाडलो. तांणी ताका माडार चडून सूर काडपाचें सासणाचें बंद करपाक सांगलें. काळजा दुयेंसा वांगडा ताका फिगदाचें जीवघेणें दुयेंस जाल्लें. वखदां, उपचार हाका लाखांनी दुडू लागूं येता हाची तांका कल्पना दिली. एक दीस पुताचो फोन आयलो तेन्ना आलसिनान ताच्या कानार सगळी गजाल घाली. जिना ताका विमानतळार पावयल्या उपरांत जें आपणाल्या घरा गेल्लें तें हॉस्पितीयेंत लेगीत इनासिनाचे खबरेक येवंक ना तें सांगलें. पुतान सगळें आयकून घेतलें. परती कांयच जाप दिली ना. इनासिनाली पोटांतली दूख वाडत गेली. वखदां घेवन लेगीत कमी जायना जाली. एका सकाळीं आलसिन उठल्या बराबर ताका आपलो घरकार ताचे न्हिदपाचे सुवातेर दिसलो ना. तें सड्ड करून घरा भायर येवन ताका सोदूंक लागले. इतक्यांत ताची नदर घरा फाटल्या आंब्या झाडार गोळ घेतिल्ल्या इनासिनाचे कुडीर गेली. “आवोय मोज्या सायबिणी ” म्हण आड्डि मारून तें थंयच पडलें.

वियाज अर्दार सोडून रॉजेंत मरणाक आयिल्ल्या उपरांत ताका कंपनीन परत कॉल केलो ना. सद्या तो मावोड्याच रावता. पुर्तूगेज पासपोर्ट करून लंडन वचपाची तयारी करता. आलसिन एकटेंच रावता. “हो संसार रचणारो सगळ्यांची तजवीज करता. जिणेंत जें घडटा तें बऱ्या खातीर. आमी आयज मेरेन केन्नाच कोणा लागीं हात फुडें केले ना. म्हजो घरकार आपले जोडीर जियेलो, हांव तशेंच जियेतलें. ह्या आंकरांक पळय, ते लेगीत तशेंच आपल्या आपूण किल्लतात. म्हज्या असल्यांचे जिणेक पालव दिवंक.” कसल्याय येदेश्या गजालींचेर आंकांत करपी हांव कितलो नालायक हे तिच्या लागीं त्या दिसा सहज केल्ल्या गजाली उपरांत उमगले.

बरेच दीस जाले. तरकारी घेवन बसपी आलसीन मांय म्हाका दिसली ना. पावस काबार जाला. वांयगण रोवप सुरू जालां ते पासत जावंये. हांव मात सदांच ते सुवातेर नदर मारल्या बगर फुडें सरना. अशीच म्हजी एक नदर त्या चिऱ्या फातरार गेली. तांच्या एका कोनश्याक ल्हान रोंपो किल्लून आयिल्लो तो म्हाका कसल्या तरी पुर्नवताराची सुलूस दितालो.

26 वे अखिल भारतीय कोंकणी साहित्य संमेलन, एर्नाकुलम, केरळ खीणचित्रां

। वर्णमुद्रा पब्लिशर्स ।

(वर्णमुद्राची अलीकडची प्रकाशित २५ पुस्तके)

- ८१) आधार, पंकज कुरुलकर, ६५०/-, कथा
- ८२) समाधानांचे निराकरण, प्रकाश हरी कालेकर, ६५०/-, कविता
- ८३) तृषार्त, गणेश चौधरी, ५००/-, कविता
- ८४) वसंत आबाजी डहाके : समग्र आकलन, संपादन - मंगेश नारायणराव काळे, १०००/-, लेख टिपणे
- ८५) संकीर्तन, संतोष मायामोहन, अनुवाद श्याम माधव धोंड, २५०/-, अनुवादित कविता
- ८६) काचेचं मन, गणेश चौधरी, ५००/-, पत्रे
- ८७) मोझार्टचे रेक्विअम, गणेश वामन कनाटे, २७५/-, कविता
- ८८) पोपटपंची चतुर्की जान, सुनो पार्वती शिरी भगवान, संजीव खांडेकर, ३२५/-, दीर्घ कविता
- ८९) अक्षरांचा संग, महेश्वर लव्हेकर, ५००/-, लेख-टिपणे-अनुवाद
- ९०) अंतरंग, सना पंडित, २२५/-, ललित लेख
- ९१) अभिसारिका, सना पंडित, ७५/-, दीर्घ कविता
- ९२) समर ऑफ सेव्हन्टीनाईन, सुरेंद्र विठ्ठल दरेकर, ६५४/-, कादंबरी
- ९३) वीर जन्मला त्याची गोष्ट, शलाका घैसास, १००/-, बालवाङ्मय
- ९४) घरी जाता जाता, शलाका घैसास, १००/-, बालवाङ्मय
- ९५) यशवंत मनोहर ह्यांचे ललित वाङ्मय, डॉ. अनिल नितनवरे, ९२५/-
- ९६) झाडाची कविता, जितेंद्र कुंवर, ३५०/-, कविता
- ९७) झेन्नाच्या कविता, दिनकर मनवर, ३५०/-, कविता
- ९८) सायंवाळ, जयश्री दाणी, ४२४/-, कविता
- ९९) जीवीचे जिवलग, हेमंत गोविंद जोगळेकर, ३७५/-, चरित्रपर लेख-टिपणे
- १००) मृत्युपत्र, पंकज कुरुलकर, ६५०/-, कथासंग्रह
- १०१) पल्याडी भाषा अल्याडी जीवने, पुरुषोत्तम देशमुख, २७५/-, लेख-टिपणे
- १०२) समज-उमज, कल्पना मलये, १७५/-, कविता

मुख्य वितरक : वर्णमुद्रा पब्लिशर्स व डिस्ट्रिब्युटर्स शेगाव, जिल्हा बुलढाणा मो. : ९९२३७२४५५०

उपवितरक : १) पुस्तकवाला अँड कंपनी, पुणे मो. : ८६२४९७७०२९

२) मैत्री पब्लिकेशन, पुणे मो. : ९६५७२४०८२४

३) वाल्डन बुक स्टोअर, पुणे मो. : ९७६६९७५१६५

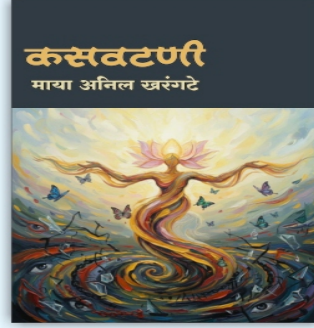
४) बुककट्टा अमरावती, मो. : ८३७८८९५९१६

मुख्य कार्यालय : वर्णमुद्रा पब्लिशर्स, पृथक, रामकृष्णनगर, शेगाव, जिल्हा बुलढाणा ४४४ २०३

E mail : varnamudra.editors@gmail.com **Website :** www.varnamudra.com **Mo. :** 9923724550

मोल : 250/-

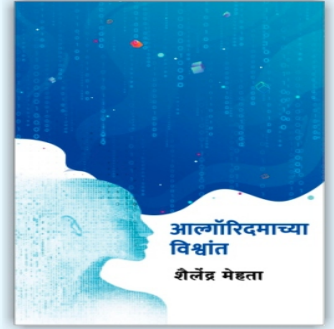
मोल : 250/-

मोल : 400/-

मोल : 200/-

मोल : 200/-

आमचीं पुस्तकां

● संजना पब्लिकेशन्स, 39, दत्तवाडी, सांगे, गोंय. 403 704
sanjanapublications2@gmail.com मोबायल : 9552551425

● गोवा कोंकणी अकादेमी ● कोंकणी भाशा मंडळ, मडगांव
● वर्षा बुक स्टॉल, पणजी

आनी ● Amazon.in चेर मेळटात

वर्णमुद्रा इ नेमाळ्याचो हो ऑक्टोबर-नोव्हेंबर-डिसेंबर 2025 चो अंक मालक, मुद्रक आनी प्रकाशक मनोज सुरेंद्र पाठक हाणीं वर्णमुद्राचे वेबसायटीचेर उजवाडायला आनी अंकाची मुद्रित प्रत रामकृष्ण सोसायटी, एस बी आय कॉलनी, दत्त मंदिरालागीं, शेगाव, जिल्हो बुलढाणा (महाराष्ट्र) हांगासावन खासगी वितरणाखातीर उजवाडाक हाडल्या.

ईमेल : varnamudra.editors@gmail.com वेबसायट : <http://www.varnamudra.com/>

मुख्य वितरक

वर्णमुद्रा पब्लिशर्स व डिस्ट्रिब्युटर्स, शेगाव, मोबायल नंबर : 9923724550

वर्णमुद्रा इ नेमाळ्याच्या मुद्रित प्रतींचें आनी पुस्तकांचें गोयांत वितरण जाता.

संपर्क : दिनेश मणेरकार, मोबायल नंबर : 9552551425